

चांदोबा

जानेवारी १९६९

ऐरावत

ब्रह्मदेशाच्या एका गांवी एक धोबी रहात असे. त्या धंद्यात त्याचा हात धरणारा दुसरा धोबी जवळपास नव्हता. त्याने कपडे धुतले की कपडे कसे होत पांढरे स्वच्छ म्हणून गावातला प्रत्येक श्रीमंत मनुष्य त्याच्याचकडे कपडे धुवायला टाकी. अशा तऱ्हेने तो फार मोठा श्रीमंत झाला.

धोब्याच्या शेजारी एक कुंभार रहात असे. धोबी आपल्या कामात जितका चतुर होता, कुंभार तितकाच कमी कुशल होता. म्हणून तो गरीबच राहला. आपल्या नशिबात नाही, असे समजून तो स्वस्थ बसला असता तर प्रश्नच नव्हता. परंतु तो दुष्ट होता. धोब्याची श्रीमंती पाहून तो त्याचा हेवा करू लागला. आता कोणत्याही परिस्थितीत श्रीमंत होता येणार नाहीं, तर धोब्याचे खूप नुकसान करून त्याला कसे खाली ओढायचे, हा एकच एक विचार त्याच्या मनात घोळू लागला. रात्रंदिवस तोच विचार त्याच्या मनात येई व शेवटी त्याने एक उपाय करायचे ठरविले.

त्या गावच्या राजाकडे एक सुंदर हत्ती होता. तो सर्व हत्तीसारखा काळा होता. इंद्राचा हत्ती ऐरावत हा शुभ्र पांढरा असतो, हे सर्वांना माहीतच आहे. राजाच्या मनात होते की त्याचा हत्ती पण ऐरावता-सारखा शुभ्र पांढरा झाला तर आपल्याला इंद्रपद मिळेल. जगभर त्याची प्रसिद्धी होईल. त्याच्या हत्तीचा काळा रंग पालटून कोणी तो पांढरा करून द्यावा म्हणजे इतर राजेलोक त्याचा हत्ती पाहून स्वतःला तुच्छ लेखतील, असे त्याला वाटू लागले. राजाच्या मनातली ही इच्छा राजधानीतल्या प्रत्येक माणसाच्या कानावर येऊन पोचली.

एकदा कुंभार राजवाड्यात गेला व पाहरेकऱ्यांना म्हणाला—"मी राजाजवळ

कारने त्याला दंड केला. त्याने या
माविरुद्ध १८४८ मध्ये राजिनामा दिला.
पदावर खानसिंग याची नेमणूक करून
इंग्रज सेनाधिकाऱ्यांना लाहोर सरकारने
विले. २० एप्रिल रोजी दोघांचा खून
ला. त्याचा आरोप मूलराजवर लावण्यात
ला.

परंतु इंग्रज यासाठी युद्धाला आले
ीत. ते मूलराजच्या प्रश्नावर लाहोर
कार काय करते या गोष्टीची वाट पाहू
ाले. परंतु एका सामान्य इंग्रज अधि-
याच्या हातघाईमुळे प्रश्न अधिक
गुंतीचा होऊ लागला. मुलतान येथे
राज याच्या सैन्याशी युद्ध करण्यासाठी
राचा सुभेदार छत्तरसिंग याने त्याचा
गा शेरसिंह यालाबरोबर सैन्य देऊन
विले. पण तो मूलराजला फितूर झाला.
ख शीख पुढारी देखील शेरसिंगच्या
ात सामील झाले. या खेपेस शिखांनी

अफगाणांना पेशावरचे प्रलोभन दाखवून त्यांना आपल्या बाजूला वळवून घेतले.

१० ऑक्टोबर १८४८ या रोजी ब्रिटिशांनी शिखांविरुद्ध आणखी एका युद्धाची घोषणा केली. १६ नव्हेंबर १८४८ व १३ जानेवारी १८४९ या दर्म्यानच्या काळात दोघांचे परस्परांशी युद्ध झाले. या युद्धात इंग्रजांचा पराभव झाला नाही. पण त्यांचे नुकसान मात्र पुष्कळ झाले. २२ जानेवारीला मुलतान येथे जे युद्ध झाले त्यात इंग्रजांना जय मिळाला. मूलराज याला जन्मठेप शिक्षा झाली.

परंतु चिनाब नदीजवळ गुजरात येथें शिखांशी पुन्हा झालेल्या युद्धात इंग्रजांनी जय मिळविला. अशा तऱ्हेनें शिखांचे बळ कमी होत गेले. इंग्रजांनी पंजाब वर आपला अंमल कायम केला. दिलीप सिंगाला इंग्लंड-मध्ये पाठविण्यात आले. तेथे त्याला दर वर्षी पाच लाख रुपये पेन्शन देण्याचे ठरले.

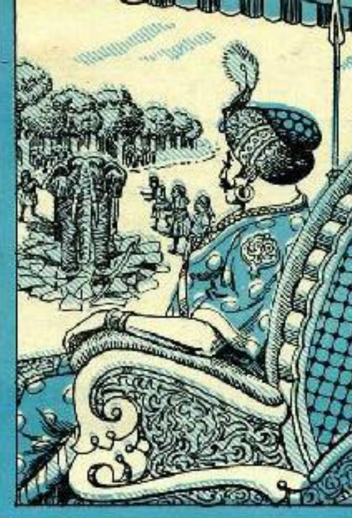

आहे. तू माझा हत्ती पांढरा करून दाखविलाच पाहिजे."

ते ऐकून धोबी चकितच झाला. आपल्याशी द्वेष करणाऱ्या कुंभाराचे हे कारस्थान आहे हे ओळखायला धोब्याला वेळ लागला नाही. हत्तीला माझ्याकडून पांढरा करवून घेण्याची गोष्ट राजाच्या मनात यानेच भरली असणार.

म्हणून तो राजाला म्हणाला–"महाराज, आपली इच्छाच आहे तर मी आपल्या हत्तीला पांढरा करून दाखवितो. ते तेवढे कठीण काम नाही. त्याला कपड्यांसारखेच धुवावे लागेल. परंतु माझ्याकडे जितकी मडकी आहेत ती कपडे उकळण्याच्या बेताची आहेत. म्हणून हत्ती मावेल एवढे मडके बनवून देवविलेत तर मी हत्तीला त्यात बसवून स्वच्छ धुऊन काढीन.

मूर्ख राजाला धोबी जे म्हणाला ते खरे वाटले व त्याने कुंभाराला बोलावून हत्ती बसण्या जोगे मोठे मडके करून द्यायला सांगितले. या खेपेस कुंभाराची पाळी होती. त्याचे डोळे पांढरेच झाले. धोब्याच्या गळ्यात जे जाळे टाकायला तो गेला होता ते त्याच्याच गळ्यात येऊन अडकले. तरी राजाज्ञेचे पालन करणे आवश्यक होते.

म्हणून म्हणाला–"महाराज! मी तसे मडक
करून देतो; परंतु मला एका महिन्याच
अवधी देण्याची कृपा करावी." असे सांगू
कुंभार घरी निघून गेला. त्याने आपल्य
जातभाई कुंभारांना मदतीला बोलावू
एक मोठे मडके तयार केले आणि ते राज
वाड्यात पोचते केले.

धोब्याला निरोप आला. राजाच्य
शिपायांनी हत्तीला मडक्यात चढवण्यासाठ
अंकुश मारून पुढे जायला ढकलले. परंत
हत्तीने आत पाय ठेवताच मडके फुटले.

राजाने कुंभाराला बोलवून पुन्हा दुसर
मडके तयार करून देण्यास सांगितल

ह्णाला–"तू तयार केलेले मडके फार ातळ होते. म्हणून फुटले. हत्तीचे वजन याला पेलले नाही. या खेपेस छान जाडजूड नडके तयार करून आण."

कुंभाराला काय करावे हे सुचेना. परंतु राजाज्ञेचे पालन करणे आवश्यक झाले. याने गावातल्या सर्व कुंभारांना बोलावून आणले आणि मातीचा मोठा ढीग लावला. याने एक जाडजूड मोठे मडके तयार केले व ते भाजून राजाकडे पोचते केले.

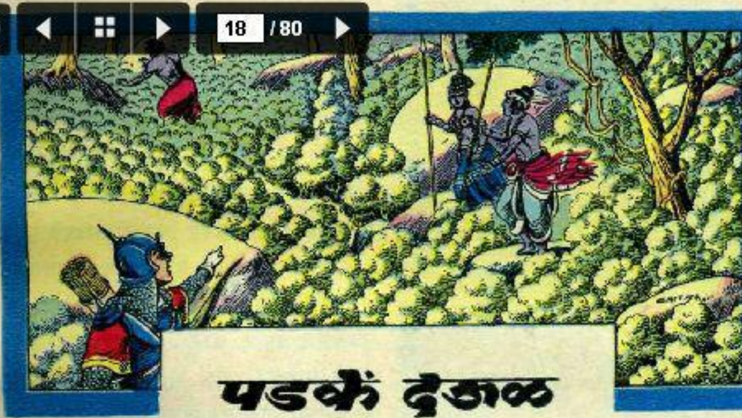
या खेपेस हत्तीच्या भाराने ते मडके फुटले नाही. परंतु त्यात पाणी घालून पाणी तापवण्यासाठी प्रयत्न करून पाहिला तर ाणीच तापेना. गाडचा भरभरून लाकडे ागविण्यात आली. परंतु त्याचा काही क उपयोग झाला नाही."

"महाराज या खेपेस मडके इतके जाड ाले आहे की यात पाणी तापणेच शक्य ाही." धोबी राजाला म्हणाला.

राजाने पुन्हा कुंभाराला बोलाविले व रागावून म्हणाला–"कायरे तू मडके इतके जाड कशाला करून आणलेस? यात पाणी तापत सुद्धा नाहीं. या खेपेस चांगले मडके तयार करून घेऊन ये. नाहीतर तुला फाशी देईन."

कुंभार व त्याच्या नातेवाइकांनी कित्येक मडकी तयार केली. पुष्कळ मेहनत केली. कित्येक महिने आपले काम सोडले. पण सर्व फुकट झाले. शेवटी त्याला आपला मूर्खपणा कळला. हत्तीचे वजन पेलू शकेल व पाणी तापेल असे मडके ब्रह्मदेवाला देखील करता येणार नाही. त्याने ती गोष्ट राजाला सांगितली. राजाने हत्तीला धुऊन पांढरा करण्याचा विचारच सोडला. परंतु दुसऱ्याचे नाक कापण्याच्या प्रयत्नात त्याचेच नाक कापले गेले याबद्दल कुंभाराला मात्र चांगलीच अद्दल घडली. राजाचा मूर्खपणा पाहून धोबी मनातल्या मनात हसला.

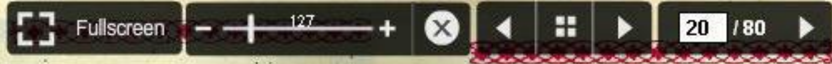
पडकें देऊळ

[११]

[रानात अस्वलाला पाहल्यानंतर शिखीमुख व नागमल्ली दोघांना एक विचित्र मनुष्य दिसला. त्याने आपले नाव नागगिधाड असे सांगितले आणि दोघांना पुजारी होता त्या जागेची वाट दाखविण्यासाठी निघाला. ते डोंगर चढत असता विक्रमकेसरी धावत तेथे आला व त्याने पुजाऱ्याची गुहा पाहिली असल्याचे सांगितले. पुढे–]

विक्रमकेसरीला पळत येत असलेला पाहून शिखीमुखाला हे कळायला वेळ लागला नाही की त्याने पुजाऱ्याला पकडण्यासाठी योजलेली युक्ती फसली. विक्रमकेसरी ओरडला ते सर्व त्या दुष्टाला ऐकू गेले असणार, त्यात त्याला संशय उरला नाही. पुजाऱ्याला हे देखील कळले असणार की गोडगोड बोलून शिखीमुख व नागमल्ली दोघांना आपल्या जाळ्यात फसविणे शक्य

नाही. कारण आता विक्रमकेसरी स
मदतीला येऊन पोचला होता. आता क
करावयाचे? त्याचा दूत म्हणून आले
या नागगिधाडाला बांधून ठेवले त
कदाचित त्याच्या मदतीला पुजारी ये
तेव्हां......शिखीमुखने असा काही
विचार करून एकीकडे विक्रमकेसरीला
हालवून खुणावले व दुसरीकडे नागमल्ली
सावध राहून त्या नागगिधाडाला निस

न जाऊं देण्यास सांगितले. गोडगोड बोलून त्याला काही वेळ थांबवायला पण त्याने तिला सांगितले. त्याला काही वेळ विक्रमकेसरीशी एक दोन गोष्टी बोलून काही ठरवावयाचे होते.

नागमल्लीने होकारार्थी मान हलविली व घाई घाईने झपाझप पावले टाकीत ती त्या नागगिधाडाकडे जाऊ लागली. त्याच वेळी पुजाऱ्याचा आवाज ऐकू आला– "नागगिधाडा! तू गैरसावध दिसतो आहेस. सावध रहा आणि या लोकांच्या हातून स्वतःचा बचाव कर. हा घे कर्मपाश आणि आकाशात उडू लाग."

शिखीमुखने पण ते ऐकले. तो सुद्धा नागगिधाडाला धरण्यासाठी पळू लागला. त्यावेळी आकाशातून एक काळे दोरखंड येऊन नागगिधाडासमोर पडले. नागगिधाडाने घाई घाईने त्या दोरखंडाचे एक टोक कमरेला बांधले व ओरडून म्हणाला– "पुजारी धनी! हा नागगिधाड आकाशात उडण्यास तयार आहे. आपला पुढे काय हुकूम आहे?"

दुसऱ्या क्षणाला नागगिधाड आकाशात वर जाऊ लागला. त्याला पकडण्यासाठी तिघे धावले. परंतु तोपर्यंत तो दहावीस हात आकाशात तरंगू लागला होता. विक्रमकेसरी धनुष्यावर बाण चढवून म्हणाला–"अरे पुजाऱ्याच्या गुलामा तुझे मरण जवळ येऊन ठेपले आहे पहा."

त्याच वेळी शिखीमुखच्या डोक्यात एक विचार आला व त्याने विक्रमकेसरीला बाण न सोडण्यास खूण केली व म्हणाला– "नको, घाई करून कोस तो मेला तर फायद्यापेक्षा आपले नुकसानच जास्त होईल. तो जिवंत राहाला तर आपले काम होईल."

"तो त्या दुष्ट पुजाऱ्याचा लालघोट्या नोकर आहे. जसा धनी तसा त्याचा नोकर.

तो देखील दुष्टच आहे." विक्रमकेसरी रागाने म्हणाला.

"होय, तो दुष्टाचा नोकर, नाहीच गुलाम पण आहे, दुष्ट नाही. अगदी सरळ भोळाभाबडा मनुष्य आहे. दारूच्या धुंदीत आपण आकाशात उडत आहो असे त्याला वाटते. अशा मूर्खांचा उपयोग स्वतःच्या स्वार्थासाठी कोणी ही करून घेऊ शकेल. म्हणून माझ्या मते, तो जिवंत राहून पुजाऱ्याची सेवा करीत राहला तर पुढे कधीतरी आपल्या उपयोगी पडेल. असे नाही का वाटत?" शिखीमुख म्हणाला.

"पुढे कधीच्या गप्पा कशाला? त्या पुजाऱ्याच्या गुहेवर पाहरा देण्यासाठी मी दोघां शबरांना नेमून आलो आहे. आणखी एक जण आकाशात उडत निघून गेलेल्या अस्वलाच्या शोधार्थ गेला आहे. आपण लवकर जाऊन पुजाऱ्याच्या गुहेला वेढा देऊ या." विक्रमकेसरी म्हणाला.

"मित्रा! तुझे हे सर्व बोलणे त्याला ऐकू गेले नसेल असे वाटते होय तुला? आपला सर्व डाव त्याला कळला नसेल का त्याला?" शिखीमुख म्हणाला. नंतर त्याने अस्वलाला ठार केल्यापासून पुढे काय काय झाले हे सर्व सांगून नागगिधाडाने दिलेले

हरणाचे कातडे दाखविले. त्यावर को
दृश्य पाहून विक्रमकेसरी चकित हो
गेला.

"या कातड्यावरच्या नकाशा
आपल्याला ब्रह्मपुत्र नदीच्या खो
प्रवेश करून पुढील शोध लावणे स
होईल. तू हे आपल्याजवळ ठेवून
शिखीमुख विक्रमकेसरीला ते कातडे
म्हणाला.

विक्रमकेसरीने ते कातडे घडी
आपल्या कमरेला नीट बांधून
इकक्यात एक शबर येऊन म्हणाला–
जादूगार आणखी एकाला बरोबर

गुहेत गेला आणि बराच वेळ काहीतरी त्याच्याशी बोलत राहला. आत उजेड व्हावा म्हणून त्यांनी काही तरी पेटवून जाळ केला असावा. गुहेचे तोंड धुराने भरले आहे."

"मला वाटते की गुहेत उजेड होण्यासाठी नव्हे, आपल्याला त्या धुरामुळे आत शिरता येऊ नये यासाठी व आपल्याला चकवून तेथून पाय काढण्यासाठी त्यांनी तो धूर केला आहे. आता तो आपल्या हातात सापडेल की नाही शंकाच वाटते. तरी चल, आपण प्रयत्न करून पाहू." शिखीमुख विक्रमला म्हणाला.

"तो कुठे सुटतो? आकाशात उडणारे ते भूत आहे थोडेच. नाहीसा कसा होईल?" नागमल्ली म्हणाली.

"नागमल्ली कसे अगदी बरोबर म्हणाली. शिखी, चल आपण तिकडेच जाऊ." असे सांगून विक्रमकेसरी पुढे निघाला व दोघे पाठी मागून. त्याने पुजाऱ्याची गुहा पाहलेली होती. म्हणून ती शोधून काढण्याचा प्रश्नच नव्हता. तिघे गुहेजवळ लवकरच येऊन पोचले.

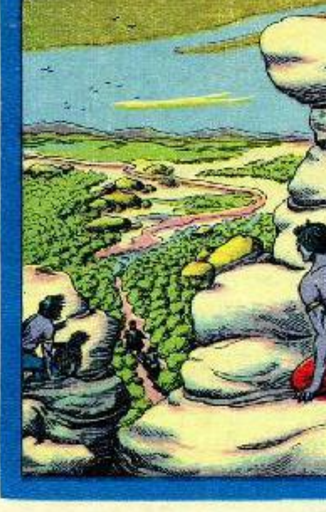
गुहेचे तोंड धुराने भरलेले होते. तो धूर पाहून शिखीमुख म्हणाला–"तो दुष्ट गुहेत नाही. अशा धुरात कोणी गुहेत जिवंत बसून राहील तरी का?"

"तरमग तो पळून गेला असावा म्हणतोस?" विक्रमकेसरी निराश होऊन विचारू लागला.

"शिखीमुख उत्तरादाखल काही बोलणार तेवढ्यात त्यांच्या बरोबर आलेला शबर दुरून ओरडून म्हणाला–"धूर तिकडूनच नव्हे तर गुहेच्या पाठीमागच्या बाजूने सुद्धा दोन तीन ठिकाणातून निघत आहे." म्हणजे त्या दुष्टाला पळून जायला चोर-वाट कोठे तरी आहे. विक्रमकेसरी तू ज्या दोघांना पाहऱ्यावर नेमले होतेस ते दोघे आहेत कोठे? झोपले आहेत की पुजारी दोघांना खांद्यावर उचलून घेऊन पळून गेला?" नागमल्लीने व्यंग करीत विचारले.

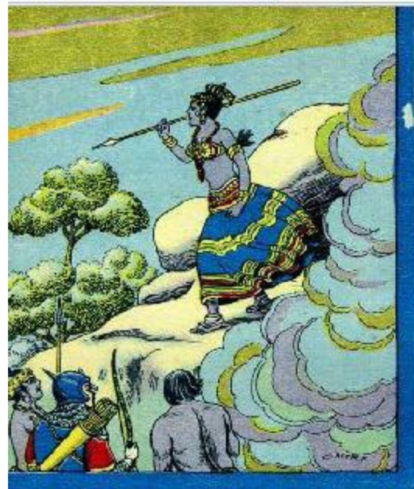
शिखी स्वतःचा राग आवरीत म्हणाला– "त्या दुष्टाने शबरांनाच नव्हे तर नाग-लोकांना पण मूर्खात काढले आहे. आता आपण जास्त सावधगिरी बाळगून वागले पाहिजे. विक्रम! तू त्या दोघांना पाहऱ्यावर नेमले होतेस ते त्याचा पाठलाग करीत गेले असतील." असे म्हणत त्याने झाडाची एक फांदी एका झटक्यात ओढून तोडली व गुहेच्या तोंडावर फेकली. त्यामुळे धूर उडून गेला. विक्रमकेसरीने त्याच वेळी दोन तीन बाण गुहेत मारले. आतून काहीच आवाज आला नाही.

पुढे काय करावे या विचारात शिखीमुख उभा होता. इतक्यात गुहेच्या वरच्या बाजूला चढून पहात असलेली नागमल्ली टाळी वाजवून त्याला हाक मारून म्हणाली– "ते पहा! ते पहा!" तिला खोऱ्यात खाली पुजारी पळत जात असलेला व त्याच्या पाठी मागून दोन नागगिधाड जात असलेले दिसले. त्यांच्या पाठी मागून कोणी दोघे दगडांच्या आड चालत होते.

विक्रमकेसरीने नेमलेले दोघे शबर असावे असे नागमल्लीला वाटले. मल्लीचा आवाज ऐकून त्या दोघां एकाने तिकडे वळून पाहिले दुसऱ्याच्या कानात काही तरी सां आणि झपझप डोंगर चढून गुहेकडे लागला.

"नागमल्ली, तिने जे पाहिले ते मुख व विक्रमकेसरीला सांगणार पण ते दोघे स्वतःच त्या आधी वर पोचले. त्या दोघांनी व बरोबरच्या श खाली खोऱ्यात पाहिले तेव्हां त्यांच्याकडे येत असलेला शबर दिस

खोऱ्यात खाली उतरणारा पडक्या देवळाचा पुजारीपण दिसला.

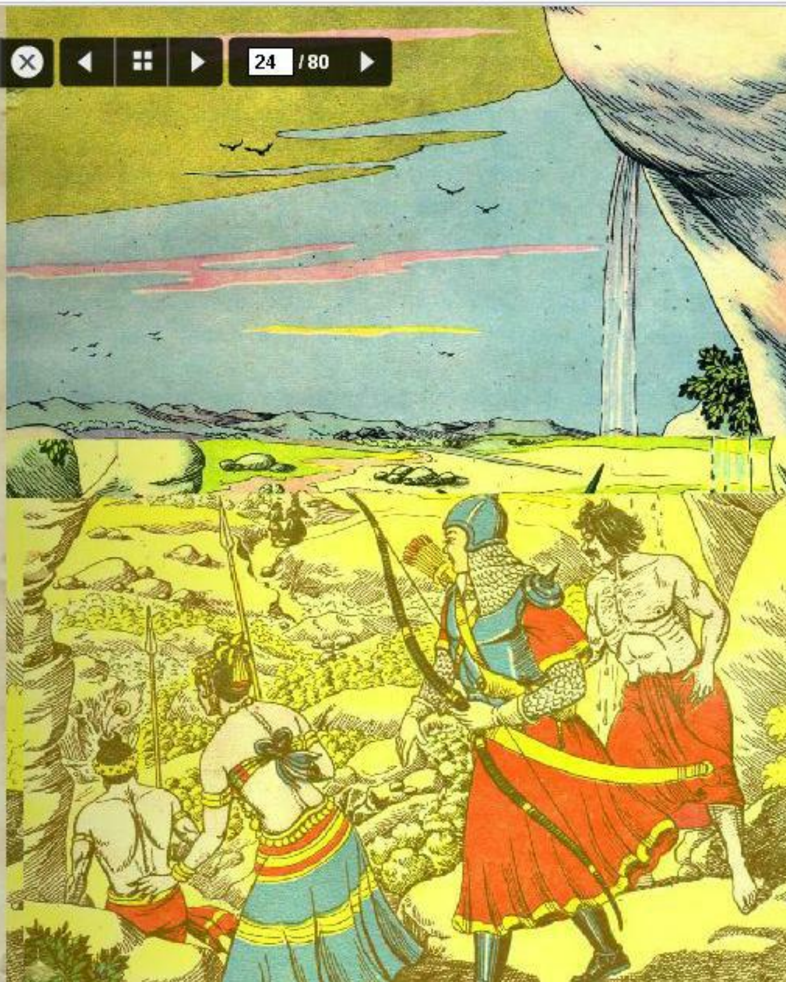
"शिखी! त्या पुजाऱ्याचा पाठलाग करून त्याला धरणे आपल्याला तेवढे कठीण नाही. आता उशीर करू नकोस. नीघ लवकर." विक्रमकेसरी आनंदाने व उत्साहाने म्हणाला.

"मलापण तसेच वाटते. पण नागमल्ली काय म्हणेल?" असे म्हणत शिखीमुखने तिच्या मनातला भाव ओळखण्यासाठी हळूच तिरप्या नजरेनें तिच्याकडे पाहिले.

"तो आपल्याला सापडला नाही तर त्याला तीर मारून रानटी जनावरासारखा ठार करू या. समोर सापडल्यावर तो दोन हात करावयास तयार झाला तर भाल्यांनी टोचून त्या सर्वांना ठार करू. चला," असे सांगून नागमल्ली धावत डोंगर उतरू लागली.

नागमल्लीच्या शौर्याची व साहसाची ओळख त्यांना नसती तर दोघे त्या तोंडाच्या वाफा समजून हसले असते. परंतु दोघांना तिच्या शौर्याची पूर्ण कल्पना होती. तरी तिचा बचाव करणे आवश्यक होते. कारण तिच्या रक्षणाची जबाबदारी त्यांच्यावर होती. पडक्या देवळाचा पुजारी ऐन वेळी काय युक्ती करील याची त्यांना कल्पना देखील असणे शक्य नव्हते. म्हणून ते सावधपणाने चालत होते.

शिखीमुख पुढे होता. बाकी तिघे त्याच्या पाठीमागून येत होते. त्यांची नजर पुजाऱ्यावर होती. दगडांच्या व मोठमोठ्या शिळांच्या आड तो त्यांच्या हातावर तुरी देऊन पळून तर जाणार नाही. परंतु पुजारी सावकाश निर्भयपणे खोऱ्यात उतरत होता. त्याने एक दोनदां त्याच्या पाठलाग करणाऱ्या विक्रमकेसरी, शिखीमुख वगैरेंना मागे वळून पाहिले व बरोबरच्या नागगिधाडाला काही तरी म्हणाला.

"त्याचा काही तरी घाट दिसतो आहे विक्रम! तो आपल्या हातातून निसटून जाण्याचा प्रयत्न करीत असलेला दिसत नाही. उलट त्याला कसलीच भीती वाटत नाही असे आपल्याला दाखवीत आहे." शिखीमुख म्हणाला.

"खोऱ्यात त्याचे ते ब्रह्मराक्षसांचे सैन्य असेल कदाचित." नागमल्ली थट्टेने म्हणाली.

"असेल तर एकटी लट्टूसिंहाची पोर त्यांना वाटेला लावील. आपल्याला कोणाला भिण्याचे कारणच काय?" शिखीमुख चेष्टेने म्हणाला.

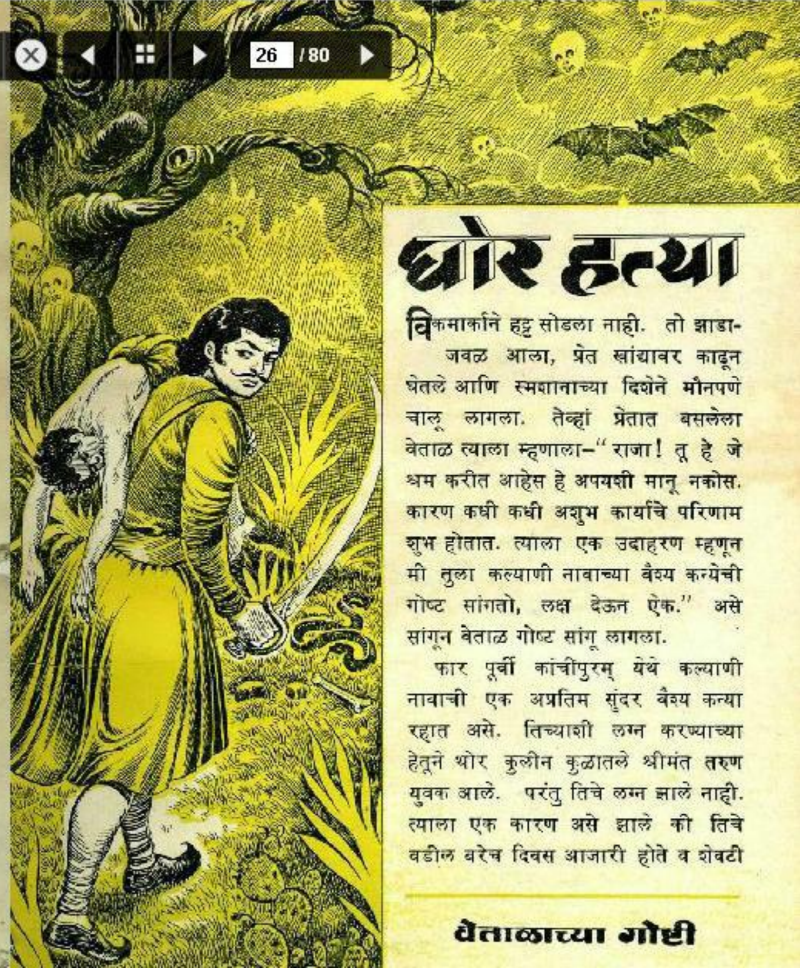
ते ऐकून विक्रमकेसरी जोराने हसला. इतक्यात वर चढून आलेला शबर जवळ आला व त्याने पुजारी गुहेतून दुसऱ्या वाटेने कसा निसटला व स्वतःचा बचाव करीत त्याचा पाठलाग करीत तो कसा डोंगरावरून खोऱ्यात उतरत गेला हे सांगितले.

"तुझ्या जवळ बांबूची गोफण आहेना त्याचा उपयोग तुझ्या भाल्यापेक्षा आता जास्त होणार आहे. तो आपल्या हातात आला नाही तर या बांबूच्या गोफणीने त्याला खाली लोळवू" विक्रमकेसरी म्हणाला

शबर भाला खांद्यावर ठेवून बांबूच्या गोफणीत दगड घालून चालू लागला. तिकडे पुजारी डोंगरावरून उतरून सपाट मैदानात आला. शिखीमुख त्याच्या बरोबरच्यांना झपाझप चालायला सांगून धावत मैदानत येऊन पोंचला आणि ओरडून म्हणाला–"अरे चोरा! थांब, असा पळतोस काय? पळण्याचा प्रयत्न केलास तर तुला येथेच जमिनीवर लोळवीन."

पुजाऱ्याने मागे वळून पाहिले व म्हणाला–"हे पहा, मी अर्ध चंद्राकृती शिळांजवळ जाऊन थांबतो. तुम्ही सर्व सावकाश या. मी तेथे तुम्ची वाट पाहतो. मग सावकाश बोलू." (पुढील गोष्ट पुढे)

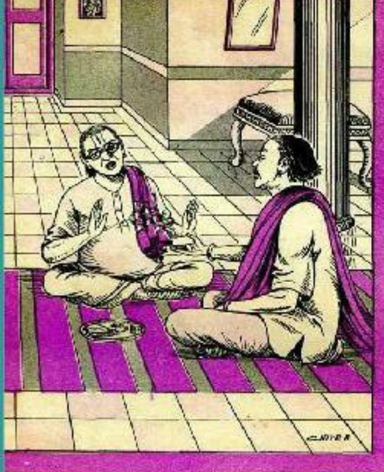

घोर हत्या

विक्रमार्काने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ आला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि स्मशानाच्या दिशेने मौनपणे चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! तू हे जे श्रम करीत आहेस हे अपयशी मानू नकोस. कारण कधी कधी अशुभ कार्याचे परिणाम शुभ होतात. त्याला एक उदाहरण म्हणून मी तुला कल्याणी नावाच्या वैश्य कन्येची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वी कांचीपुरम् येथे कल्याणी नावाची एक अप्रतिम सुंदर वैश्य कन्या रहात असे. तिच्याशी लग्न करण्याच्या हेतूने थोर कुलीन कुळातले श्रीमंत तरुण युवक आले. परंतु तिचे लग्न झाले नाही. त्याला एक कारण असे झाले की तिचे वडील बरेच दिवस आजारी होते व शेवटी

त्यांना मरणच आले. दुसरे कारण म्हणजे कल्याणीचे अमरगुप्त नावाच्या एका वैश्य तरुणावर प्रेम होते. त्या तरुणाने पण वडिलांची परवानगी मिळवून नंतर तिच्याशी लग्न करण्याचे ठरविले होते.

वडील वारल्यावर तिचा मामा प्रचंडगुप्त हा तिचा पालक झाला. तो जुगारी व दारुड्या होता. तो कल्याणीच्या वडिलांनी ठेवलेला पैसा पाण्यासारखा व्यसनात खर्च करू लागला. तो पैसा देखील संपुष्टात येऊ लागल्याचे दिसू लागले.

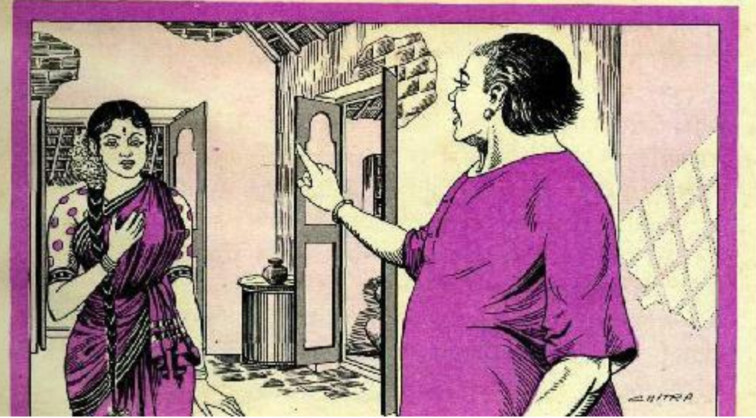
तेव्हां कल्याणी व अमरगुप्त यांचे परस्परांवर प्रेम आहे ही गोष्ट त्याला कळली. अमरगुप्ताचा बाप एक कोट्याधीश असल्याचे त्याला चांगले ठाऊक होते. आपल्या भाचीचे लग्न अशा श्रीमंत बापाच्या मुलाशी झाले तर तिच्याकरीव वाटेल तेवढा पैसा उकळता येईल असा विचार करुन प्रचंडगुप्त म्हणाला–"मुली, अमर गुप्ताशीच तुझे लग्न लावून देण्याची जबाबदारी माझी. तुझा संसार सुखाचा व्हावा याची काळजी मला नसणार तर कोणाला असणार?". असे कल्याणीला सांगून प्रचंडगुप्त अमरगुप्ताचे वडील वीरेंद्रगुप्त यांच्याकडे गेला व त्याला म्हणाला–"माझी भाची कल्याणी एक अप्रतिम सुंदर मुलगी आहे, ही गोष्ट आपल्याला माहीतच आहे. तिने कित्येक राजकुमारांना साफ नकार दिला आणि आपले चिरंजीव अमरगुप्त यांच्याशिवाय इतर कोणाशी देखील लग्न करणार नाही, अशी तिने प्रतिज्ञा केली आहे. आपल्या चिरंजीवांनी पण कल्याणीशीच विवाह करण्याचा निश्चय केला असल्याचे ऐकतो. आता आपण होकार दिलात की दोघांचे लग्न..."

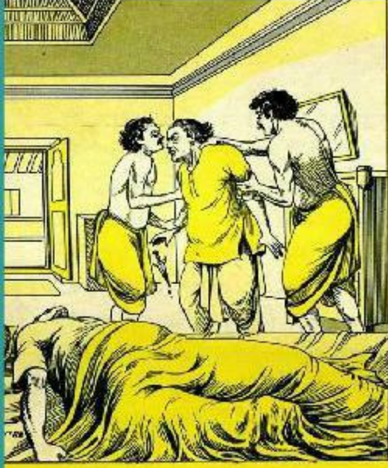
"मी तुझ्या भाचीला आपली सून म्हणून करून घ्यायला तयार नाही. तू स्वत: येऊन या विषयी विचारण्याचे कारणच नाही." विरेंद्रगुप्त म्हणाला. कारण प्रचंडगुप्ताचे नुसते नाव ऐकूनच त्याच्या कपाळाला आठ्या पडत असत.

वीरेंद्रगुप्ताने नकार दिल्यामुळे प्रचंड-गुप्ताचा डाव फसला. कल्याणीच्या भाग्यात काय लिहिले आहे याच्या काळजीपेक्षा त्याचा हेतू साध्य झाला नाही याचे दु:खच त्याला जास्त वाटले.

तो स्वभावाचा दुष्ट होताच, म्हणून त्याच्या मनात एक दुष्ट विचार आला. कल्याणीला आपली सून करून घेण्याशिवाय वीरेंद्रगुप्ताला गत्यंतर राहणार असा एक उपाय करण्याचे प्रचंडगुप्ताने योजला. तो बेत पार पाडायचा झाला तर कल्याणीची मदत आवश्यक होती. म्हणून प्रचंडगुप्त कल्याणीला बोलावून म्हणाला–"बाळ कल्याणी! त्या वीरेंद्रगुप्ताने आपल्या मुलाशी तुझे लग्न करून देण्याचे नाकारले, याबद्दल तुला जितके दु:ख होत आहे त्याच्या दसपट मला होत आहे. काय वाटेल ते होवो, सर्व जण विरुद्ध उभे राहाले तरी मी तुझे लग्न अमरगुप्ताशीच करून देणार. त्याला एक उपाय आहे. त्यात तुझ्या मदतीची पण थोडी आवश्यकता आहे."

"सांगा ना!" कल्याणी म्हणाली.

"तू आज वीरेंद्रगुप्ताच्या घरी जा आणि सांग की मी आज रात्री त्याचा खून करण्याचे योजले आहे. तो ज्या पलंगावर रोज झोपतो त्यावर मनुष्य झोपल्यासारखा लोड आडवा ठेवून त्यावर पांघरूण घालून ठेवायला त्याला सांग. मी रात्री त्याच्या घरात शिरून मी त्याच्या लोडाला भोसकतो. वीरेंद्रगुप्त पहिल्यापासून सावध राहील व मी लोडाला सुरा भोसकल्याबरोबर मला येऊन कैद करवील. मी देखील सहज कैद होऊन, केल्या चुकीबद्दल माफी मागण्याचे सोंग करतो. तू त्याच्या जवळ माझ्या प्राणाची भिक्षा माग. तू त्याचा जीव वाचविलास या उपकाराबद्दल तो मला सोडून देईल. मी तुझ्या सुखासाठी हे घोर कृत्य केले असे सांगितल्यावर तू केलेल्या उपकाराबद्दल तुझ्या विषयी त्याच्या मनात आदर व प्रेम उत्पन्न होईल व तो तुला आपली सून करून घेईल. मला शिक्षा किंवा दंड झाला तरी तो बेताचाच होईल. तुझ्या करिता मी ती शिक्षा आनंदाने भोगायला तयार आहे." प्रचंड-गुप्ताने, या शब्दात त्याने योजलेला उपाय वर्णन करून सांगितला.

"तुम्ही सांगाल तसे करायला मी तयार आहे, मामा!" कल्याणी म्हणाली.

त्या दिवशी कल्याणी घराबाहेर पडली खरी, परंतु वीरेंद्रगुप्ताच्या घराच्या बाजूला वळली देखील नाही.

त्या दिवशी रात्री प्रचंडगुप्त वीरेंद्र-गुप्ताच्या झोपायच्या खोलीत शिरला आणि त्याने वीरेंद्रगुप्ताच्या छातीत सुरा भोसकला. वीरेंद्र जोराने ओरडला तेव्हां प्रचंड गुप्त घाबरून पलंगाआड लपला. पण नोकरांनी येऊन त्याला धरले.

त्यानंतर राजाने प्रचंडगुप्ताला फाशीची शिक्षा दिली. राजासमोर खुनाची चवकशी झाली त्यावेळी प्रचंडगुप्त, भाचीच्या सुखासाठी त्याने जो उपाय योजला होता त्याविषयी एक शब्ददेखील बोलला नाही. त्या गोष्टीवर कोणाचा विश्वास बसणार नाही, हे त्याला ठाऊक होते.

यथासमयी अमरगुप्त व कल्याणी यांचा विवाह झाला.

वेताळ येथवर गोष्ट सांगून म्हणाला– "राजा! कल्याणीने वीरेंद्रगुप्ताला वेळीच कां सावध केले नाही. त्याच्या खुनाला कारण तीच झाली नव्हे का? या शंकेचे समाधान माहीत असून ही तू केले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

त्यावर विक्रमार्क म्हणाला–"प्रचंड-गुप्ताने योजलेला उपाय दुष्टपणाचा होता, यात शंकाच नाही. त्या पद्धतीने तिचे ज्याच्यावर प्रेम होते त्याच्याशी लग्न करण्यासाठी तिला असे अनेक उपाय करणे साध्य झाले असते. नंतर त्या उपायाने वीरेंद्रगुप्ताचे मन पालटेल हा प्रचंडगुप्ताचा एक भ्रमच होता. प्रचंडगुप्ता विषयी वीरेंद्रगुप्ताच्या मनात तिटकारा होता. त्याच्या मनात कल्याणी विरुद्ध विचार येण्याचे कारणच नव्हते. प्रचंड गुप्ताचा उपाय यशस्वी झाला असता तरी त्याच्या वरचा राग कमी होण्या ऐवजी वाढलाच असता. म्हणून तिने सहकार देण्याचा विचार सोडला. म्हणूनच तिचा फायदा पण झाला. तिला आपली सून करून घेणारा सासरा व तिच्या हिताचे मिश पुढे करून स्वतःचा स्वार्थ साधणारा तिचा मामा दोघे ही तिच्या वाटेवरून आपापल्या कर्माने बाजूला झाले."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

विदूषकीण

एका राजाला तीन सुंदर मुली होत्या. मुलींना आई नव्हती. म्हणून राजालाच मुलींची काळजी वहावी लागे. परंतु एकदा शत्रूशी युद्ध करण्यासाठी त्याला राजधानी बाहेर जावे लागले. म्हणून त्याने एका बाईला ठेवून तिच्यावर मुलींना सांभाळण्याची व त्यांना नेहमी आनंदात व सुखात ठेवण्याची जबाबदारी टाकली. ती बाई एक विदूषकीण होती.

राजा राजधानीबाहेर गेल्याबरोबर त्या विदूषकिणीने राजवाड्यातच ठाणे दिले. ती राजकन्यांना गमतीदार गोष्टी सांगे किंवा गंमतीदार गाणी म्हणून खूप हसवी.

परंतु विदूषकिणीला राजवाडा एखाद्या कैदखान्यासारखा वाटू लागला. कुठेतरी पळून जावेसे तिला वाटू लागले.

म्हणून एकदा ती राजांच्या उद्यानात फिरायला गेली. राजकन्या तिची वाट पहात बराच वेळ जेवल्या खाल्याशिवाय बसून होत्या. पुष्कळ उशिरा ती परत आली.

"इतका वेळ कोठे होतीस ग मावशी? किती वेळ तुझी वाट पाहिली, जेवलो सुद्धा नाही बघ!" राजकन्या म्हणाल्या.

"घरात नुसती बसून तरी किती वेळ राहू? जीव कोंदटल्यासारखा होतो माझा. जरा मोकळ्या हवेत फिरून यावे म्हणून गेले होते. तुम्ही उगाच माझी वाट पहात बसून राहू नका. मला करमतनासे झाले की अशीच बाहेर जात जाईन व हलके वाटले की परत येईन." विदूषकीण म्हणाली.

त्या दिवसापासून ती रोज संध्याकाळी बागेत फिरायला जाऊ लागली व तिला वाटेल तेव्हां घरी परत येऊ लागली. परत आल्यावर ती मुलींना गप्पात रंगवून खूप हसवी. म्हणून मुलींनी तिला बाहेर जाऊ नका असे कधी म्हटले नाही.

एकदा उजाडल्यावर तिची झोप मोडली तेव्हा तिने विचार केला, मी कित्येकदा या बागेत हिंडले फिरले, पण बागेच्या टोकापर्यंत कधी गेलेच नाही. या खेपेस पाहिले नाही ते सर्व पाहून यायचे. कितो उशीर झाला तरी चालेल. त्या दिवशी ती त्या उद्यानाच्या टोकापर्यंत गेली. तेथे एका दगडावर तिचा पाय पडला तेव्हा दगड हलल्यासारखा तिला वाटला. तिने तो दगड उचलून पाहला तर त्याच्या खाली तिला एक जिना दिसला.

"हा जिना कसला बाई येथे?" असे स्वतःशीच बडबडत ती जिना उतरू लागली. सर्व जिना उतरून गेल्यावर तिला समोर एक राजवाडा दिसला. ती त्या राजवाड्याच्या दरवाज्यापर्यंत गेली व म्हणाली— "कोण आहे आत?" पण उत्तर आले नाही. दरवाजा उघडून ती आत गेली. सैपाकघरात एक म्हातारा सैपाक करीत असलेला तिला दिसला.

"कायं हो दादा?" तिने म्हाताऱ्याला हाक मारून विचारले.

"तू इकडे कशी काय आलीस?" असे सैपाक्याने तोंड फिरविल्याशिवाय विचारले.

"माझे कर्म मला इकडे ओढून घेऊन आले. पण हा सैपाक कोणासाठी होतोय, विचारते?" विदूषकिणीने विचारले.

"माझे मालक तिथे राजकुमार आहेत, एकाहून एक सुंदर त्यांच्यासाठी."

"असे होय? मग ते कुठे आहेत?" विदूषकिणीने विचारले.

"शिकारीला गेले आहेत."

"मग मला वाढता का जेवायला? फार भूक लागली आहे!" विदूषकीण म्हणाली.

सैपाक्याने तिला पोटभर जेवायला वाढले. जेवण झाल्यावर विदूषकीण

श्री. का. न. सोनार

सैपाक्याला म्हणाली–"मला थोडा मध देता का?"

"थांब, पाहतो, रांजणाच्या तळाला असेल थोडासा" असे सांगून सैपाकी कोठीच्या खोलीत गेला आणि पाच फूट उंचीच्या रांजणात वाकून त्याच्या बुडाशी असलेला मध पळीने काढू लागला. विदूषकीण त्याच्या पाठोपाठ गेली आणि तो रांजणात वाकल्याबरोबर त्याला लोटून जोरजोराने हसत राजवाड्यात राजकन्या होत्या तिकडे आली. नंतर तिने घडलेले सर्व वृत्त त्यांना सांगितले. ते ऐकून त्या पोटधर धरून हसल्या.

संध्याकाळी राजकुमार शिकार झाल्यावर परतले. त्यांना खूप भूक लागली होती. त्यांनी सैपाक्याला खूप शोधले व शेवटी कोठीच्या खोलीत रांजणात उलटा उभा असलेला सैपाकी त्यांना दिसला.

त्यांनी त्याला बाहेर काढून विचारले–"तू यात कसा काय रे पडलास?"

"कसा पडलो? मधासाठी वाकलो आणि पडलो." तो म्हणाला.

सैपाक्याने विहिरीवर जाऊन आंघोळ केली. नंतर त्याने आपल्या धन्यांना जेवायला वाढले. ते रात्रभर झोपून उजाडल्यावर पुन्हा शिकारीला निघून गेले. ते निघून गेल्यावर विदूषकीण पुन्हा आली.

"महामाये! पुन्हा कशाला आलीस?" सैपाक्याने संतापून विचारले.

"असे रागवता कां, दादा? मी जाणून बुजून तुम्हांला ढकलले का? तुम्हीच आत पडलात तर तुम्हांला बाहेर काढणे मला शक्य आहे का, तुम्हीच सांगा." विदूषकीण म्हणाली.

"यापुढे असे काही केलेस तर पहा." सैपाकी म्हणाला.

"छे, छे! मी कशाला करायला जाते? थोडे जेवायला वाढता का? मी राहते

तेथे पोटभर कोणी वाढत नाही हो." विदूषकीण म्हणाली. सैपाक्याने तिला जेवायला वाढले.

"पण काय हो काका? तुमचे धनी परत केव्हां येतील हे तुम्हांला कसे कळते हो?" विदूषकिणीने विचारले.

"पाहिले की कळते." सैपाक्याने तिच्या त्या विचित्र प्रश्नाचे दुर्लक्षपणे उत्तर दिले.

"कोठून पाहता हो?" विदूषकणीने विचारले.

सैपाकी तिला राजवाड्याच्या वरच्या मजल्यात घेऊन गेला व तेथे एका बुरजाच्या खिडकी जवळ घेऊन जाऊन म्हणाला–"या खिडकीतून पाहातो मी त्यांना."

"खोटे! ही खिडकी इतक्या उंचावर आहे. त्या खिडकीतून तुम्हांला कसे पाहता येईल हो तुम्हांला? मी भोळी खुळसट आहे असे वाटले होय तुम्हांला अशा थापा मारायला?" विदूषकीण म्हणाली.

"ती पहा शिडी, दिसते का तुला? त्या शिडीवर चढून पाहातो मी." सैपाकी म्हणाला.

"शिडीवर चढून एकदा पहा तर. त्यांनी एकदम येऊन मला येथे पाहिले तर ठारच करतील ते मला." विदूषकीण म्हणाली.

सैपाक्याने शिडी आणली व तिच्यावर चढून खिडकीची चौकट धरून बाहेर पाहिले. बरोबर त्याच वेळी विदूषकिणीने त्याच्या पायाखालची शिडी ओढून घेतली. नंतर घाई घाईने खालच्या मजल्यावर उतरून गेली आणि सैंपाकघरात सैंपाकाची भांडी उघडून त्यात एकेक मूठ मीठ टाकून परत राजकन्या होत्या तेथे गेली. तिने त्यांना आपला प्रताप वर्णन करून सांगितल्यावर त्या मोठमोठ्याने पोटधर धरून हंसल्या.

परंतु सैंपाक्याला मात्र थोडे देखील हसू आले नाही. विचारा खिडकीला धरून लोंबकळत अडकून बसला होता. संध्याकाळी राजकुमार शिकार संपवून परत येईपर्यंत तो खिडकीला लोंबकळत होता.

राजकुमार त्याचा शोध काढीत शेवटी बुरुजावर गेले. तेथे लोंबकळत असलेल्या सैपाक्याला पाहून म्हणाले–"तेथे कसा काय गेलास रे?"

"तुम्ही आलात का पाहण्यासाठी शिडी लावून चढलो. चढत असता शिडी पाया खालची सरकून पडली." सैपाकी म्हणाला. तेव्हां राजकुमारांनी शिडी उभी केली आणि सैपाकी शिडी वरून खाली उतरून आला.

नंतर ते जेवायला बसले तेव्हां सर्व सैंपाक खारट झालेला. त्यांनी सैंपाक्याला विचारले–"कायरे डोके फिरले आहे वाटते तुझे? रांजणात तू पडतोस. खिडकी धरून लोंबकळतोस. सैंपाक सगळा खारट करून ठेवतोस. असे असेल तर तुला निरोपच दिला पाहिजे." राजकुमारांनी त्याची खूप खरडपट्टी काढली.

सैंपाकी चुकीची माफी मागून "पुन्हा असे करणार नाही, गरिबावर असा राग करू नका" असे सांगून पुन्हा सैंपाकाला लागला. त्याने पुन्हा सैंपाक केल्यावर राजकुमार पोटभर जवले. जेवणे झाल्यावर ते जाऊन झोपले आणि उजाडल्याबरोबर सवयीप्रमाणे शिकारीला निघायच्या वेळी सैपाक्याला हाक मारून विचारू लागले– "खरे सांग, तुला काय झाले आहे!"

"ते सर्व त्या महामायेचे काम आहे." असे सांगून सैपाक्याने जे घडले ते सर्व सविस्तर सांगितले. काही लपवून ठेवले नाही. सर्व सांगून झाल्यावर म्हणाला– "या खेपेस ती महामाया इकडे आली तर मी तिचा गळा दाबून तिला ठार करीन."

"नको नको ते सर्व करण्याचे कारण नाही. आज आम्ही शिकारीला जात नाही व कोठे तरी लपून बसतो. ती महामाया येते कोठून व हा सर्व खेळ कशासाठी करते हे सर्व पाहतो." राजकुमार म्हणाले. असे सांगून ते एका मोठ्या कपाटात लपून बसले.

काही वेळाने विदूषकीण आली व म्हणाली–"कसे काय दादा? बरं आहे ना?"

"तुझे श्राद्ध आहे आज. तू का अशी शनी सारखी माझ्या पाठीस लागली आहेस? मला आपल्या धन्यांना तोंड दाखवायची सोय उरली नाही. तू असे करते आहेस का!" सैंपाकी म्हणाला.

"बाप रे बाप! इतके रागावलात? मी खरे सांगते, राजकन्यांच्या मनोविनोदासाठी मला हे सगळे करावे लागले. त्यांना

रोज एक गंमतीदार गोष्ट सांगून त्यांची करमणूक करावी लागते मला. त्यांचे मनोरंजन करून मी त्यांना हसविले नाही तर ऐन तारुण्यात त्यांना वार्धक्य येईल." विदूषकीण म्हणाली.

ही गोष्ट ऐकताच राजकुमार बाहेर येऊन विचारू लागले–"पण हे सांग तू कोण?"

महाराज, युद्धावर जातांना राजकन्यांना सांभाळण्याच्या व त्यांना नेहमी खुषीत ठेवण्याच्या कामावर तिला नेमून गेले असल्याचे तिने सांगितले.

"या राजकन्या सुंदर आहेत नव्हे का?" मोठ्या राजकुमाराने विचारले.

"सुंदर विचारतोस ? तू त्यांना पाहिलंस तर डोळे दिपून जातील तुझे." विदूषकीण म्हणाली.

"एकदा त्यांना दाखवतेस का ?" मोठ्या राजकुमाराने तिला पुन्हा विचारले.

"मी दाखवीन, पण तुम्ही त्यांना कळल्याशिवाय पाहिले पाहिजे." विदूषकीण म्हणाली. त्या गोष्टीला राजकुमार कबूल झाले.

विदूषकीण राजवाड्यात परत गेली व म्हणाली—"बाहेर बागेत किती बरे वाटते म्हणून सांगू ? चला, थोडा वेळ हिंडून फिरून येऊ या." असे सांगून त्यांना बाहेर घेऊन आली आणि बागेच्या टोकापर्यंत गेली. दगडावर पाय ठेवून म्हणाली—"अरे हा दगड तर हलतो आहे." नंतर दगड उचलून म्हणाली—"अरे, इथे तर खाली जायला जिना आहे." जिना उतरून खाली आल्यावर म्हणाली—"अरे वा ! इकडे सुद्धा एक मोठा राजवाडा दिसतो आहे."

नंतर त्या चौघींनी त्या राजवाड्यात प्रवेश केला. आत पहावे तर कोणी नव्हते. राजकुमारांनी आड उभे राहून राजकन्यांना पाहिले. त्यांना त्या वेळी विदूषकिणीला दिलेले वचन आठवले नाही आणि ते समोर आले. राजकुमारांची व राजकन्यांची दृष्टा दृष्ट झाली व त्यांनी परस्परांना मनातल्या मनात वरले.

"मुलींनो तुम्ही राजकुमारांशी लग्न करून घ्या आणि मी सैपाक्याशी करून घेते. पण त्या आधी महाराज परत आले पाहिजेत, एवढेच." विदूषकीण म्हणाली.

राजा शत्रूचा पराभव करून राजधानीत परत आला. तो आनंदात होता, म्हणून त्याने आपल्या मुलीच्या विवाहास आनंदाने संमती दर्शविली. तिघा राजकन्यांचे तिघा राजकुमारांशी थाटामाटाने लग्न झाले आणि त्याच बरोबर विदूषकिणीचे सैपाक्याशी लग्न झाले व सर्व सुखी झाले.

तीन संन्यासी

फार पूर्वी एका देशात एक धर्मपरायण राजा राज्य करीत असे. त्या राजाकडे एक संन्यासी आपल्या दोघां शिष्यांना घेऊन एकदा आला. राजाने संन्याश्याला यथोचित आसन बसायला देऊन येण्याचे कारण विचारले.

राजाने दाखविलेल्या आसनावर आपले हरिणाजिन अंथरून तो संन्यासी बसला व म्हणाला—"मी आपल्या या दोघां शिष्यांबरोबर हिमालय पर्वतावर जात आहे. आज आपल्याकडे भिक्षा ग्रहण करून पुढे जायचा विचार आहे."

"आपले हे दोनच शिष्य आहेत का ?" राजाने विचारले.

"होय. हे दोघेच." संन्यासी म्हणाला.

इतक्यात राजाच्या दरबारात आणखी एका संन्याश्याने प्रवेश केला. त्याच्या बरोबर आठ शिष्य होते. राजाने त्याला देखील यथोचित आसन बसायला दिले व येण्याचे कारण विचारले.

"जगाच्या कल्याणासाठी मी देशाटन करीत आहे. तुझ्यावर अनुग्रह करून जावे असे वाटल्यावरून मी इकडे आलो." दुसरा संन्यासी म्हणाला.

इतक्यात तिसरा संन्यासी एका पालखीत बसून वाजत गाजत दरबारात येऊन दाखल झाला. त्याच्या बरोबर बारा शिष्य होते. दरबारात प्रवेश करताच त्याने राजाला आशीर्वाद दिला. "दानशूर व धर्मवीर अशी तुझी कीर्ती सर्व जगतात होवो !"

राजाने या तिसऱ्या संन्याश्याला सुद्धा यथोचित आसन बसायला दिले. त्याच्या शिष्यांनी आपल्या गुरूचे स्तोत्र पाठ केले व राजाला म्हणाले की त्यांचे गुरु संन्याश्यात चक्रवर्ती सारखे अष्ट सिद्धीवर अधिकार असलेले थोर महापुरुष असल्या कारणान

त्यांना खूष केल्यास राजावर व त्याच्या प्रजेवर ईश्वरकृपा होईल."

थोड्या वेळाने राजा तिघां संन्याश्यांना त्यांच्या शिष्यांसह जेवायला बोलावून घेऊन गेला.

पहिल्या संन्याश्याने त्याच्या ताटात वाढलेल्या अन्नातले डोळे मिटून तीनच तीन घास खाल्ले व उठून हात धुतले. त्याच्या दोघा शिष्यांनी पण तसेच केले.

"हे हो काय? एवढ्यात जेवण झाले. ताटात तर सर्व पदार्थ तसेच आहेत? आवडले नाही का जेवण?" राजाने पहिल्या संन्याश्याला विचारले.

"देवाने दिले त्यात आमचे पोट भरले." पहिला संन्यासी म्हणाला.

दुसरा संन्यासी व त्याचे शिष्य ताटात वाढले होते ते सर्व खाऊन व जेवण बरोबर नाही असा विचार करून उठले.

तिसऱ्या संन्याश्याने व त्याच्या शिष्यांनी ताटे रिकामी केलीच व वर वाढणारांना आणखी वाढायला खुणावून सांगितले.

"राजवाड्यात देखील दुष्काळच आहे." असे गुणगुणत तिसरा संन्यासी आपल्या शिष्यांसह उठला.

जेवणे झाल्यावर राजाने तिघां संन्याश्यां-समोर एक एक हजार मोहरांनी भरलेले ताट केले आणि म्हणाला–"ही दक्षिणा घ्या!"

पहिल्या संन्याश्याने त्या ताटाकडे एकदां पाहून शिष्यांना खुणावले. त्याप्रमाणे शिष्यांनी ताट उचलले.

दुसऱ्या संन्याश्याने आपल्या समोरच्या ताटातल्या मोहरांना एकदा मान वाकवून नमस्कार केला व आपल्या शिष्यांना मोहरा वाटून दिल्या.

तिसऱ्या संन्याश्याने ताटातल्या मोहरांना हात लावला नाही व राजाकडे रागाने पाहू लागला.

"आपल्याला आणखी काही मागून घ्यावयाचे असल्यास अवश्य मागून घ्यावे." असे राजा तिघां संन्याश्यांना म्हणाला.

"मला व माझ्या दोघां शिष्यांना एक भगवे वस्त्र द्यावे. सर्व जिंकले पण देहाचा अहंकार जिंकला नाही." पहिला संन्यासी म्हणाला.

"महाराज! कोऱ्या कापडाचे एक ठाण देण्याची कृपा करावी." दुसरा संन्यासी म्हणाला.

तिसरा संन्यासी मात्र रागाने म्हणाला– "राजा, तुझ्या या धूर्त विनयाला फसेन असे तुला वाटत असेल. पण ते विसर आणि घे माझा शाप!" असे म्हणत एकदा तिसरा संन्यासी हुंकारला.

राजाने चकित होऊन विचारले–"ते कां? माझ्या हातून काही अपराध घडला का?"

"एक चूक का? तुला लहान थोराचा विचार दिसत नाही. माझ्या सारख्याला इतरांप्रमाणेच वाढलेस व उपाशी उठायला लावलेस. दोन शिष्य असलेल्यास व बाराबारा शिष्य असणाऱ्यास एकाच तऱ्हेची दक्षिणा दिलीस. जे झाले ते झाले. पण आता तरी माझ्या प्रत्येक शिष्याला एक एक हजार या प्रमाणे मोहरा व नवीन

वस्त्रे दे. मी तुला क्षमा करीन. तसे केले नाहीस तर माझ्या शापाग्नीत तुझ्या सर्वस्वाचा नाश होईल." तिसरा संन्यासी म्हणाला.

राजा दुसऱ्या संन्याश्याकडे वळून म्हणाला–"बुवा! आपण बसला आहा ते आसन कसले आहे?"

"चांदीचे." दुसरा संन्यासी म्हणाला.

राजाने तोच प्रश्न पहिल्या संन्याश्याला केला. "आसन कसले आहे हे नाही मला माहीत. मी तर माझ्या हरिणाजिनावर बसलो होतो. मला एवढेच माहीत आहे." पहिला संन्यासी म्हणाला.

"म्हणजे कसल्या आसनावर बसला होता हे देखील ज्याला कळत नाही, त्याला तू सुवर्णासन दिलेस आणि मला पितळेचे?"

राजा स्मित करून म्हणाला–"हे सर्व मी विचार पूर्वक केले नाही. प्रथम आले त्यांना मी सुवर्ण आसन दिले. त्यांच्या नंतर आले त्यांना चांदीचे आसन दिले. सर्वात शेवटी आले त्यांना पितळी आसन दाखविले. मी हे सर्व सहज केले. परंतु अज्ञातपणे ज्यांना जी आसने दिली गेली ती त्यांना योग्यच दिली गेली असे मात्र मला वाटत आहे. पहिले संन्यासी खरे संन्यासी, खरे गोस्वामी. दुसरा संन्यासी साधकावस्थेत आहे. इंद्रियांवर अद्याप पूर्ण अधिकार झाला नाही. तू फक्त वेषधारी संन्यासी आहेस, उदर पोषणार्थ तू हा वेष धारण केला आहेस. उद्यांपासून तू किंवा तुझा शिष्य माझ्या राज्याच्या सरहद्दीत कोठे दृष्टीस पडला तर प्रत्येकाला एक एक वर्ष सक्त मजुरीची शिक्षा देईन. तुझ्या सारख्याच्या शापांची पर्वा मला नाही." ते ऐकून तिसरा संन्यासी व त्याचे शिष्य माना खाली करून निमूटपणे निघून गेले.

तितक्यात पहिल्या संन्याश्याचे दोघे शिष्य त्यांना मिळालेल्या एक हजार मोहरा गोरगरिबांना वाटून रिकामे ताट घेऊन आले.

हे सर्व दुसरा संन्यासी पहात होता. तो आपल्या शिष्यांना म्हणाला–"मी तुमचा गुरु होण्या योग्य नाही. तुम्ही आता स्वतंत्र आहा. वाटेल ते करा. मी यांचा शिष्य म्हणून या पुढे राहणार आहे." असे म्हणत तो पहिल्या संन्याश्याच्या पायावर लोटांगण घालून म्हणाला–"मला आपला शिष्य म्हणून स्वीकारा. या राजाने माझे डोळे उघडले."

पहिल्या संन्याश्याने होकारार्थी मान हलविली व राजाचा निरोप घेऊन आपल्या तिघां शिष्यासह निघून गेला.

बाहुल्या मुली

फार पूर्वीची गोष्ट आहे, एका गावी एक चांभार होता. त्याला अगदी वेताचे घर दार होते. थोडक्यात सांगायचे म्हणजे, एका खोलीतच तो राही व आपला धंदा करी. त्या खोलीला एकच एक खिडकी व एकच दरवाजा होता. तो एकटा त्या खोलीत रहात असे. तो उजाडताच घराबाहेर पडे, दिवसभर काम करी व संध्याकाळी घरी आल्यावर खाऊन पिऊन झोपी जाई. हीच त्याची दिनचर्या होती. म्हातारपण येईपर्यंत लहानपणापासून तो जोडे, वहाणा शिवण्याचे काम करी. उदरनिर्वाहाचे एकच एक तेच एक साधन त्याच्याकडे होते. एकदा त्याला वाटले, काय पण आपले आयुष्य? या जगात मी एकटा. मुलेबाळे असती तर मजेत उरलेले दिवस गेले असते. पण त्याचे लग्नच झाले नव्हते, मग मुले कशी असणार?

मुलांची उणीव भासू नये म्हणून त्याने एक उपाय योजला. त्याने पिठाच्या तीन मोठ्या बाहुल्या केल्या. तिन्हीत फरक असावा म्हणून एकीला पांढरे वस्त्र, एकीला निळे व एकीला लाल वस्त्र घातले.

दुसऱ्या दिवशी तो आपल्या कामावर निघाला तेव्हां त्याने खिडकीजवळ एक खुर्ची ठेवून त्या खुर्चीवर शुभ्र वस्त्र घातलेली बाहुली काढून तिला बसवून ठेवले व म्हणाला–"बाळ! मी संध्याकाळी परत येईन. तोपर्यंत तू समुद्राची व समुद्रात चालणाऱ्या नावा व होडकी यांची गंमत पहात रहा. आपले घराणे थोरामोठ्यांचे आहे. म्हणून, जरा संभाळून रहा, वाटेल त्याच्याकडे पाहू नकोस की वाटेल त्याच्याशी बोलू पण नकोस." आपल्या बाहुलीला असे सांगून व खोलीला कुलूप लावून तो आपल्या कामावर निघून गेला.

त्या बाहुल्या बऱ्याच मोठ्या होत्या. रस्त्यावरून जाणाऱ्या येणाऱ्याची नजर बाहुलीवर पडे व प्रत्येक जण मनात म्हणे,– "किती सुंदर मुलगी आहे. पण तिला स्वतःच्या सौंदर्याची फार घमेंड दिसते आहे बरं का. पहा ना, जरा नजर वर उचलून पाहील तर शपथ!"

थोड्या वेळाने राजकुमार त्या वाटेने फिरत आला. बाहुलीला पाहून तो थबकला. खिडकीजवळ जाऊन तो म्हणाला–"हे सुंदरी! तुझे सौंदर्य आता मी काय सांगू, अप्सरादेखील तुला पाहून माना खाली घालतील. फक्त एकदाच माझ्याकडे पहा ना. तुझ्या हसण्यावर मी आपला जीव ओवाळून टाकीन. तू माझ्याशी बोलणार नाहीस का?"

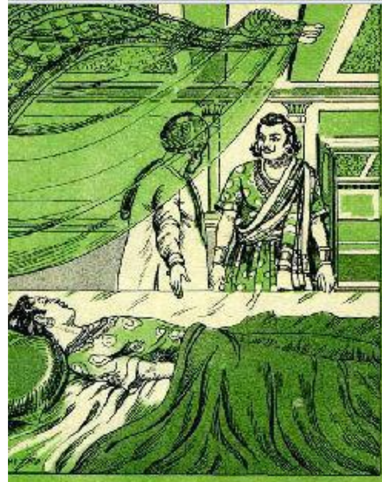
बाहुली बोलली नाही की हलली नाही. जागच्या जागी स्वस्थ बसून होती.

"बोललीस तर फुले झडतील, ती झेलायला मिळाली तर मी तुझा फार फार आभारी होईन. तू माझ्याशी लग्न केलेस तर मी तुला मुकुट घालून आपली राणी करून घेईन आणि निरनिराळ्या वस्त्रालंकारांनी तुला सजवीन व नटवीन. माझ्याशी बोलणार नाहीस का? मग निदान एक वेळ माझ्याकडे पहा तरी." राजकुमार विनवण्या करू लागला.

तरी देखील बाहुली जागची हलली नाही.

"पण लक्षात ठेव. मी तुला असा नाही सोडणार. उद्या पुन्हा येईन. तोपर्यंत मी देतो ही भेट ठेवून घे." असे सांगून राजकुमाराने एक सोन्याची अंगठी त्या मुलीच्या मांडीवर फेकली आणि निघून गेला.

संध्याकाळी चांभार घरी परत आला. बाहुलीला पाहून म्हणाला–"बाळ दिवसभर तू एकटी राहलीस घरात. आता आपण दोघे मिळून गप्पा मारू व खाऊ पिऊ."

पण बाहुली काय बोलणार?

"मी राजकुमार आहे, राजकुमार! तुझ्या प्रेमाची भीक मागतो आहे. मला होकार दे न, की तुला माझ्याशी लग्न करायला हरकत नाही." - राजकुमार विनवण्या करीत म्हणाला.

पण काय उपयोग?

"बरे तर उद्या येतो. तो पर्यंत तुझे मन बदलणार नाही का? माझी आठवण म्हणून ही भेट ठेवून घे." असे सांगून राजकुमाराने बाहुलीच्या मांडीवर माणिक्य जडलेली एक अंगठी टाकली आणि निघून गेला.

चांभार घरी आल्यावर बाहुलीच्या मांडीवर अंगठी पाहून गरजला–"कारटे! शेवटी तू सुद्धा आपल्या बहिणीच्या वळणा‍‍‍वरच गेलीस म्हणावयाची. असली बेशरम मुलगी मला नाही खपायची." असे म्हणत त्याने दुसऱ्या बाहुलीला पण जमिनीवर आदळून फोडून टाकले.

तिसऱ्या दिवशी चांभार लाल पोशाख-वाल्या बाहुलीला खिडकीजवळ बसवून व तिला देखील तसेच बजावून सांगून आपल्या कामावर निघून गेला.

त्या दिवशीसुद्धा राजकुमार आला व बाहुलीच्या तांबड्या पोशाखाची खूप वाखाणणी करून तिला देखील थोडे स्मित करायला, बोलायला, निदान डोळे वर करून पहायला आग्रहाची विनंती करू लागला. पण काही उपयोग झाला नाही.

वैतागून तो तिला म्हणाला–"तू सुंदर आहेस, पण तुझे हृदय दगडाचे आहे. मी ते विरघळवून दाखवितो. तू माझ्याशी लग्नाला तयार होईपर्यंत मी रोज येत राहीन. ही भेट सुद्धा ठेवून घे." असे सांगून त्याने एक हिऱ्याची अंगठी बाहुलीच्या मांडीवर टाकली आणि डोळे पुशीत निघून गेला.

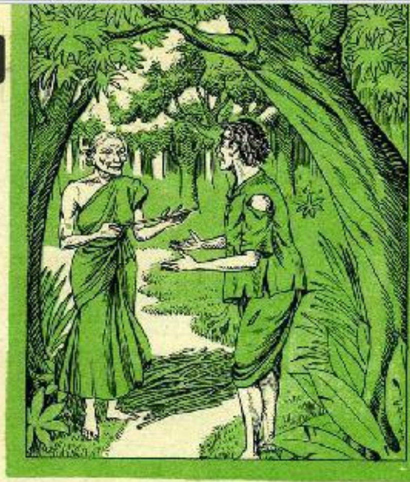
संध्याकाळी घरी आल्यावर चांभाराला ती हिऱ्याची अंगठी दिसली, म्हणाला–"तुमच्या सारख्या मुली असण्यापेक्षा अपत्य नसलेले बरे." असे म्हणत त्याने ती तिसरी बाहुली पण फोडून टाकली.

चवथ्या दिवशी नेहमीसारखे खिडकीचे दार बंद करून दरवाजा पण बंद केला आणि आपल्या कामावर निघून गेला.

राजकुमार चवथ्या दिवशी पण तिकडे आला. खिडकी बंद पाहून तो हताश झाला. त्यानंतर लागोपाठ तीन चार दिवस आला. पण त्या सुंदर तरुणीला खिडकी जवळ न पाहून, आता तिचे दर्शन यापुढे कधी घडणे अशक्य असे त्याला वाटले. तो इतका निराश झाला की आजारी पडला.

राजकुमार आजारी पडल्यावर राज-वैद्याला बोलाविण्यात आले. राजवैद्याने राजकुमाराची प्रकृती तपासली व म्हणाला–"महाराज! हा आजार मानसिक आजार आहे. याला औषध नाही. याचे कारण समजून घेऊन त्याप्रमाणे इलाज करावा."

राजाने विचारल्यावर राजकुमार म्हणाला–"बाबा! माझे प्रेम चांभाराच्या सुंदर मुलीवर आहे. तिच्याशी लग्न

झाले नाही तर मला जगण्याची इच्छा नाही."

"एवढेच ना? उद्या या वेळेपर्यंत तुझे तिच्याशी लग्न होऊन गेलेले असेल. तू अगदी बेफिकीर रहा!" राजाने मुलाची समजूत घातली.

राजाने चांभाराला बोलाविले आणि आज्ञा केली–"तू आपल्या मुलीला ताबडतोब राजवाड्यात आणून हजर कर."

"महाराज! ते शक्य नाही." चांभार कापऱ्या आवाजात म्हणाला.

अशक्य? ते कां?" राजाने दरडावून विचारले. तेव्हां चांभाराने खरे वृत्त

सांगितले. त्या गोष्टीवर राजाचा विश्वास बसला नाही. त्याने हुकूम सोडला–"अज संध्याकाळच्या आत तू आपल्या मुलीला घेऊन आला नाहीस तर तुझे डोके उडविले जाईल."

चांभाराला काय करावे, सुचेना. तो घरी जाण्याऐवजी गावाबाहेर गेला आणि रानात येऊन पोचला. तेथे त्याला एक म्हातारी वाळक्या काटक्या गोळा करीत असलेली दिसली. तिने चांभाराला विचारले–"कुठे चालला आहेस रे बाबा?"

"माझी गोष्ट विचारतेस होय? मी कड्यावरून उडी मारून जीव द्यायला निघालो आहे." चांभार म्हणाला.

"वेडा कुठला! अरे पण सांगशील की नाही जगाचा इतका वीट येण्याचे काय कारण झाले ते?" म्हातारीने विचारले.

चांभाराने सर्व वृत्त अथपासून इतीपर्यंत सांगितले. ते ऐकून म्हातारी म्हणाली–"तरमग, मी सांगते ते कर. मी तुला एक काठी देते. ती घेऊन समुद्राच्या पाण्यावर ती काठी वाजवून म्हण–'वरुणा! आपल्या मुलीला पाठव, मी राजकुमाराबरोबर तिचे लग्न लावून देईन.' तेव्हां तुझे काम होईल."

"माझी अशी थट्टा उडवू नकोस. थट्टा करायला मीच मिळालो वाटते?", चांभार रागाने म्हणाला.

"नाही रे बाबा! मी थट्टा करीत नाही. मी सांगते तसे कर. यात तुझे काही बिघडणार नाही." असे सांगून म्हातारीने हातातली एक काटकी तोडून त्याला दिली.

चांभार ती काटकी घेऊन गुढगाभर समुद्राच्या पाण्यात उभा राहून पाण्यावर हळू हळू काटकी आपटू लागला व म्हणाला–"हे वरुणा! तू आपल्या मुलीला पाठव. राजकुमाराबरोबर मी तिचे लग्न करून देतो."

अर्धवट गोपू

एका गावी गुरुगृही काही विद्यार्थी विद्याभ्यासासाठी रहात असत. त्यांच्या पैकी एकाचे नाव गोपाळ असे होते. लोक त्याला गोपू या नावाने ओळखत. त्याला समजूत म्हणून मुळीच नव्हती.

एकदा गुरुजी त्याला बोलावून म्हणाले–"हे बघ गोपू! गावाच्या पाटलांच्या घरी जाऊन नारळ मागून घेऊन ये." नारळ आणण्यासाठी गुरुजींनी त्याला एक पोते बरोबर दिले होते.

गोपू पाटलाकडे गेला. तेथे नारळाचे झाड होते. तो झाडा समोर उभा राहून पुटपुटला–"गुरुजींनी नारळ आणायला सांगितले आहे."

नंतर कोणाला काही विचारल्या शिवाय तो झाडावर चढला, नारळ काढून पोत्यात भरले व गुरुजींना आणून दिले.

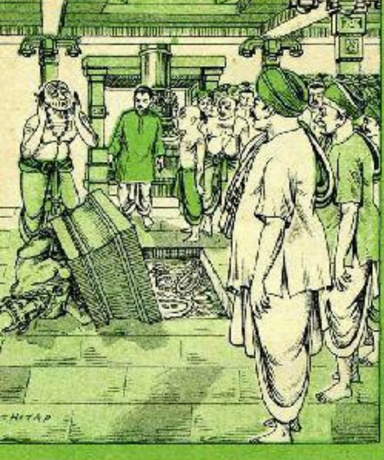
थोड्या वेळाने पाटील आले आणि गुरुजींवर राग काढून म्हणाले–"तुम्हांला नारळ पाहिजे होते तर सांगून पाठवायला काय झाले होते?"

"मी गोपूला आपल्याकडून मागून आणायलाच सांगून पाठविले होते. मला वाटले की त्याने मागितले व आपण दिले. बरं तर मी त्याला रागावतो." असे सांगून गुरुजींनी पाटलांना शांत केले. नंतर गोपूला बोलावून विचारले–"कोणाला विचारून आणलेस रे नारळ?"

"झाडाला विचारून आणले, गुरूजी!" गोपू म्हणाला. "तुला अक्कल नावाची वस्तू शिवली देखील नाही. नुसता म्हसोबा-सारखा वाढला मात्र आहेस. उद्यांपासून म्हशी चरायला घेऊन जात जा." गुरूजी म्हणाले.

दुसऱ्या दिवसापासून गुरुजींच्या गाई म्हशींना चरायला न्यायचे काम गोपू करू लागला. जातांना गुरूजी जे काही म्हणाले

श्री. ना. गो. गोसावी

त्यातले एक अक्षर देखील त्याला कळले नाही. ते त्याला म्हणाले–"न हालणाऱ्या बैलाला हलवले म्हणजे त्याला देखील विद्या येते."

गुरुजी त्या गांवच्या सांबाच्या देवळात पुजाऱ्याचे पण काम करीत. गोपू एकदा देवळात गेला. समोर नंदी होता. त्याला पाहून गोपूला वाटले की न हालणारा बैल हाच आहे. त्याला हालवून दाखविला की विद्या येईल. असा विचार करून त्याने जोराने नंदीला ढकलले. नंदी लहानच होता. म्हणून तो बाजूला वाकडा होऊन पडला. त्याच्या खाली एक खड्डा होता. त्यात एक धनाचा ठेवा होता. देवळात आलेल्या सर्वांना तो दिसला.

देवळात जी प्राप्ती होई त्यातली थोडी गुरुजी देवळाच्या कचेरीत जमा करीत व बाकी त्या नंदीच्या खाली गुप्तपणे ठेवीत. ती गोष्ट उघडकीस आली. गुरुजींनी त्या-बद्दल गांवच्या थोरा मोठ्यांसमोर कान धरून माफी मागितली की पुन्हा अशी चूक करणार नाही.

घरी आल्यावर गुरुजी गोपूला म्हणाले–"गाढवा! तुला शिकवणे मला शक्य नाही. चालतां हो बाहेर."

गोपूला आपली चूक कळली नाही. त्याच्या डोळ्यात टिपे आली व म्हणाला–"गुरुजी! तुम्ही मला जे शिकविलेत ते माझ्या डोक्यात शिरत नाही व जे शिरते ते डोक्यात रहात नाही. जाता जाता मला कोणते तरी दोन उपदेश करा. ती दोन वाक्ये मनात ठेवून निघून जाईन."

"मूर्खा! तुझ्या सारख्याला उपदेश देणे म्हणजे कावळ्याच्या चोचीत तोंडले देण्यासारखे आहे." गुरुजी म्हणाले.

"मग मी काय करू गुरुजी!"

"होणार ते टळत नाही आणि भोग काही सुटत नाही" गुरुजी म्हणाले.

गोपू आपल्या कपड्यांचे लहानसे गाठोडे डोक्यावर ठेवून गुरुजींनी सांगितले ते घोकत चालू लागला–"कावळ्याच्या चोचीत तोंडले काय कामाचे? होणार ते टळत नाही अन् भोग काही सुटत नाही."

वाटेत त्याला एक कावळा झाडावर येऊन बसलेला दिसला. त्याच्या चोचीत काहीतरी लालवस्तु होती. त्याने विचार केला, गुरुजींच्या उपदेशाप्रमाणे कावळ्याच्या चोचीत तोंडले निरुपयोगी असते. म्हणून कावळा ती तांबडी वस्तू चोचीने कुरतडू लागला. तेव्हां गोपूने त्याला हाकलले. कावळा उडाला व ती वस्तू खाली पडली. ती वस्तू म्हणजे एक लाल माणिक जडलेली अंगठी होती. गुरूचा उपदेश मानला म्हणजे असा फायदा होतो हे त्याला पटले व तो अंगठी घेऊन घरी निघाला.

ती अंगठी राजकुमारीच्या बोटातली होती. ती हरवली तेव्हांपासून राजाचे शिपाई ती हुडकत फिरत होते. गोपूच्या बोटात अंगठी पाहून शिपायांनी त्याला धरले व राजासमोर नेऊन हजर केले. गुरुजींनी सांगितल्याप्रमाणे 'होणारे टळत नाही व भोग काही सुटत नाही,' असा विचार करीत पुढे काय होणार हे पाहण्या-साठी तो निश्चित पणे राजवाड्यात गेला.

राजाने त्याला विचारले–"तुला ही अंगठी कोठे मिळाली रे?"

"एका कावळ्याने दिली महाराज!" गोपू म्हणाला.

ते उत्तर ऐकून सर्व दरबारी हसू लागले. गोपू भोळसट आहे हे राजाने ओळखले. राजाने त्याच्याजवळ सर्व चवकशी केली तेव्हा त्याला कळले की असा मनुष्य आपल्या पायावर उभा राहणे शक्य नाही. तो इमानदार आहे हे ओळखून राजाने, त्याला आयुष्यभर सुखाने राहता यावे अशी व्यवस्था करून दिली.

माणसाचे वय

आजोबा आले तेव्हां मुले काही तरी बोलत मोठ्याने हसू लागली.

"माकड रे माकड! शंभर टक्के माकड!"

"माकडासारखं बोळकं तोंड सारखं चालू असते."

"काय रे कोणाची रे थट्टा चालू आहे?" आजोबांनी विचारले. हातातली काठी कोपऱ्यात टाकून ते आरामखुर्चीवर बसले.

"आपल्या गल्लीच्या कोपऱ्यात राहतात ना, आजोबा, ते तुमच्या शोधार्थ आले होते. बराच वेळ वाट पहात बसले होते. वाटेत तुम्हांला भेटले सुद्धा असतील." मुले म्हणाली.

आजोबांनी तपकीर चिमटीत घेतली आणि मुलांना विचारले–"त्यांचे वय काय आहे, माहीत आहे का तुम्हांला?"

"असेल सत्तर...नव्वद...शंभर, नाहीतर एकशेवीस." मुलांनी आपापल्या अंदाजाप्रमाणे सांगितले.

"म्हणून तुम्हांला माकडासारखे वाटले, होय ना?" आजोबांनी विचारले.

"असे का म्हणता हो आजोबा?" मुलांना त्यांच्या आजोबांच्या विचारण्याचा अर्थ कळला नव्हता.

"तुम्हांला मी एक गोष्ट सांगितली होती ना?" आजोबांनी विचारले.

"नाही, केव्हां सांगितलीत? सांगा ना." मुलांनी आजोबांना भंडावून सोडले.

"सांगतो. ती माणसाच्या वयाची गोष्ट आहे. सांगतो, ऐका!" आजोबांनी असे सांगून दोन्ही नाकपुड्यात तपकीर कोंबली व गोष्ट सुरु केली.

ब्रह्मदेवाने सर्व जग निर्माण केले आणि मनुष्याला ते सर्व दाखवून म्हणाला–"या सर्वांवर तुझा अधिकार राहील."

ब्रह्मदेवाने निर्मिलेल्या सृष्टीत पर्वत, नद्या, समुद्र, जंगले सर्व होते. ते पाहून मनुष्य खूष झाला व त्याने ब्रह्मदेवाला विचारले–"आजोबा! या जगावर माझा अधिकार किती काळ राहील?"

"बाळ! तुझे वय मी तीस वर्षे लिहून ठेवले आहे." ब्रह्मदेव म्हणाला.

"बस? फक्त एवढेच? आजोबा, मला मोठे वय द्या." मनुष्य ब्रह्मदेवाला म्हणाला.

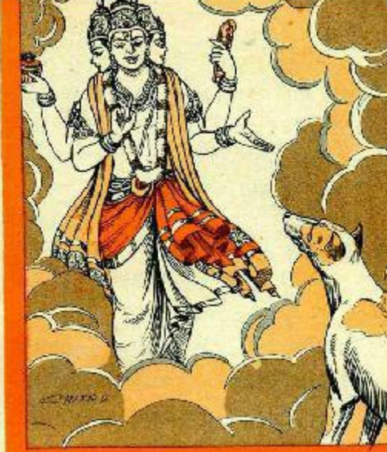
"माझ्या सृष्टीतले इतर प्राणी आपल्या आयुष्यातला काही काळ तुला द्यायला तयार आहेत का पाहतो. जर त्यांनी द्यायचे कबूल केले तर तुझे वय वाढेल." ब्रह्मदेव म्हणाला.

ब्रह्मदेवाने त्यानंतर गाढवाला बोलावून विचारले–"ए गाढवा, ऐक! ओझी वाहून नेण्यासाठी, शिव्या खाण्यासाठी आणि गवत चरण्यासाठी मी तुझी सृष्टी केली आहे."

"आजोबा! असे आयुष्य किती काळ घालवावे लागणार मला!" गाढवाने विचारले.

"तुला चाळीस वर्षांचे वय मी दिले आहे." ब्रह्मदेव म्हणाला.

"नको नको, इतके लांब वय मला नको. यांतले अर्धे वय देखील मला पुरे." गाढव म्हणाले. म्हणून गाढवाच्या वयातली वीस वर्षे मनुष्याला मिळाली.

त्यानंतर ब्रह्मदेवाने कुत्र्याला बोलावून सांगितले की मनुष्याचे घर दार सांभाळण्यासाठी पाहरेकऱ्याचे काम करायला त्याची सृष्टी केली आहे. त्याला मनुष्य जे घालील ते खाऊन मनुष्याची चाकरी बजवावी लागेल. त्याला चाळीस वर्षांचे आयुष्य असल्याचे पण ब्रह्मदेवाने सांगितले.

"असेच आयुष्य कंठायचे असेल तर मला त्यातले अर्धे वयच पुरे देवा!" कुत्रा म्हणाला. म्हणून माणसाला आणखी वीस वर्षे मिळाली.

नंतर ब्रह्मदेवाने माकडाला बोलाविले व म्हणाला–"तुला पाहून जगाने हसावे

सौ. शांताबाई जाधव

Fullscreen 127 54 /80

या साठीच मी तुझी सृष्टी केली आहे. तुझी नजर, कामे व हिंडणे फिरणे सर्वच विचित्र असणार व तुला झाडावर राहून आपले आयुष्य घालवावे लागणार."

"मला असे आयुष्य किती काळ कंठावे लागणार प्रभो?" माकडाने विचारले.

"साठ वर्षे!" ब्रह्मदेव म्हणाला

"नको नको प्रभो! इतके दिवस नाही जमणार मला, तसे आयुष्य कंठायला." माकड म्हणाले. त्याने पण आपले अर्धे आयुष्य दिले व अशा तऱ्हेने मनुष्याचे वय एकंदर शंभर वर्षाचे ठरले.

"पाहिलेत ना, अशा तऱ्हेने मनुष्याला शंभर वर्षांचे आयुष्य मिळाले. पण त्याचे स्वतःचे आयुष्य फक्त तीस वर्षांचेच आहे. त्यानंतर तो बायको, मुलेबाळे ना सांभाळण्यासाठी गाढवासारखा संसाराचे ओझे वाहातो. पन्नासाव्या वर्षापासून वीस वर्षे मुलांच्या मुलांचा म्हणजे नातवांचा सांभाळ करण्याचे काम कुत्र्यासारखे करतो. मुलं जे खायला घालतील ते मुकाट्याने खातो पितो. सत्तरावे वर्ष उलटल्यावर त्याचे दात पडून जातात, दृष्टी अधू होते, कानाला कमी ऐकू येते व पाय लटलटू लागतात. तेव्हां माकडासारखे त्याचे रूप पाहून मुले हसतात. तुम्ही त्या म्हाताऱ्याला माकड म्हणालात त्यात काही आश्चर्य नाही." असे सांगून आजोबांनी गोष्ट संपविली.

"तरमग आजोबा! तुमचे आताचे आयुष्य कशासारखे आहे हो?" एका व्रात्य मुलाने विचारले.

"गाढवा! तुम्हांला नेहमी गोष्ट, गोष्ट अन् गोष्ट! दुसरे काही सुचेल तर शपथ! अभ्यासाचे नाव नाही. चला, उठा, जाऊन बसा अभ्यासाला." असे सांगून आजोबांनी सर्व मुलांना पळवून लावले.

खुळा

फार पूर्वी इराक इस्राईलच्या सीमा प्रदेशात अनाथ यहुदी मुलांना तेथील अधिकारी बळजबरीने बाटवून मुसलमान करून घेत. परंतु काही यहुदी आपल्या जातीच्या अनाथ मुलांना साना नगरी पाठवून तेथे एका गुरुगृही त्यांच्या विद्याभ्यासाची व्यवस्था करीत. ही गोष्ट साना नगराच्या मुसलमान अधिकाऱ्यांना आवडली नाही.

एक मुसलमान अधिकारी यहुदी वस्तीच्या देखरेखीसाठी आला व यहुदी मुलांच्या शाळेत गेला. त्याने शाळेतल्या शिक्षकाला विचारले–"ही सर्व अनाथ मुले आहेत, नाही का?"

"खरे बोलायचं म्हणजे ही सर्व मुले गाढव आहेत. मी त्यांना शिकवून मनुष्य केले आहे." शिक्षक म्हणाला. मुले शिक्षक म्हणाला ते खरे आहे हे दाखविण्यासाठीच जणु काही गाढवासारखे ओरडू रागले.

शिक्षक म्हणाला ते खरे असल्याची अधिकाऱ्याची खात्री पटली. तो शिक्षकाला म्हणाला–"माझ्या कडे एक डोळा असलेले गाढव आहे. त्याला मनुष्य व्हायला किती दिवस लागतील?"

"तीन वर्षे लागतील." अधिकारी म्हणाला.

"फक्त तीन वर्षे? बरं काही हरकत नाही. माझ्या बायकोला मूल नाही. म्हणून ती सारखी मुलाच्या नावाने जप करीत असते. माझ्या गाढवाला मनुष्य करून दिलात तर त्याला आम्ही मुलासारखे वाढवू." तो अधिकारी आनंदाने म्हणाला.

अधिकाऱ्याने दुसऱ्या दिवशी आपल्या फुटक्या डोळ्याच्या गाढवाला आणून शिक्षकाकडे पोचविले. शिक्षक अधिकाऱ्याला म्हणाला–"एक गोष्ट लक्षात ठेवा. ही

गोष्ट इतर कोणाला सांगू नका आणि आपल्या मुलाला पाहण्यासाठी एकदा देखील येऊ नका. तीन वर्षांनंतर येऊन आपल्या मुलाला घेऊन जा."

तो अधिकारी आनंदाने घरी निघून गेला. तीन वर्षांनंतर तो आला आणि त्याने शिक्षकाला विचारले–"कोठे आहे माझा मुलगा? दाखवता का मला?"

"तुमच्या त्या गाढवाची अक्कल आता मी काय सांगू? त्याचा विद्याभ्यास केव्हाच पुरा झाला. तो आता कचेरीत न्यायाधिशाच्या पदावर काम करीत आहे." अध्यापक म्हणाला. कचेरीतल्या न्यायाधिशाचा एक डोळा गेलेला आहे, ही गोष्ट त्या शिक्षकाला माहीत होती.

त्या अधिकाऱ्याला फार आनंद झाला. तो सरळ कचेरीत गेला. कचेरीत उंच खुर्चीवर बसलेल्या न्यायाधिशाला जाऊन म्हणाला–"बेटा! तू ओळखलंस ना मला? तू माझ्या घरचे फुटक्या डोळ्याचे गाढव होतास. आठवतं का तुला?"

न्यायाधिशाला तो अधिकारी कोणी वेडा असावा असे वाटले आणि त्याला त्याने वेड्यांच्या इस्पितळात पाठवून दिले.

* * *

एका गावी शफीका नावाची एक बाई रहात असे. तिचा नवरा हनगल खुळा होता. शफीका फार हुशार होती. ती, नवरा खुळा आहे हे जगाला कळू नये याची काळजी बाळगत असे. आपल्या नशिबी असा नवरा आला त्याबद्दल कोणाला दोष देण्यात काय अर्थ? भोग असेल तो हसत खेळत भोगण्यातच शहाणपण आहे असे तिने मनाला समजावून घेतले होते.

एकदां तिची मैत्रीण रहमा तिला भेटायला आली. बोलत असता रहमाने पुरुषांची अक्कल, शहाणपण व शक्ति सामर्थ्य यांचे खूप वर्णन केले.

सर्व काही ऐकून घेऊन शफीकाने आपल्या मनात इतके दिवस जतन करून ठेवलेले गुपित तिला सांगून टाकले. म्हणाली–"रहमक्का! काय सांगू आमच्या यांना एक काम देखील धड करता येत नाही. माझ्या डोक्यावर हा कोणाचा शाप आहे, ते त्या खुदालाच माहीत. एक अर्धा पैसा मिळवून आणतील तर शपथ. आता हे घर संभाळणे मला नाही जमत. त्यांचा खुळेपणा मी तोंडाने काय सांगू, स्वतः डोळ्यांनीच पहा. तुला तो दिसेल." असे सांगून तिने आपल्या नवऱ्याला बोलाविले. म्हणाली–"पहा, फडताळात रोटी ठेवली आहे, घेऊन या. तुम्हांला जेवायला वाढते."

हनगल निघून गेला. थोड्या वेळाने ओरडून म्हणाला–"शफीका! मी शिडीवर उभा आहे, खाली उतरू की वर चढू, सांग मला."

"हातात रोटी असेल तर खाली उतरा. नसेल तर वर चढून रोटी घेऊन या." शफीका म्हणाली.

हनगलने आपला हात पाहिला. हातात रोटी नव्हती. वर चढून रोटी हातात घेऊन शिडीच्या मध्यावर येऊन त्याने पुन्हा बायकोला हाक मारली–"शफीका! मी

शिडीच्या मध्यावर आहे. खाली उतरू की वर चढू?"

शफीकाने पहिल्याने दिले होते तसेच पुन्हा उत्तर दिले. त्याने पुन्हा हातांकडे पाहिले. त्यात रोटी होती. म्हणून तो उतरून खाली आला.

"पाहिलेस रहमक्का! माझ्या नवऱ्याची ही गत आहे." शफीका म्हणाली.

"एवढेच ना! तुझा नवरा हजार पटीने बरा. माझ्या नवऱ्याचा पराक्रम येऊन पहा." रहमा म्हणाली.

असे सांगून रहमा शफीकाला बोलावून घेऊन आपल्या घरी गेली. एका भांड्यांत पाणी ओतून आपल्या नवऱ्याच्या हातात

देऊन ती म्हणाली–"हे गहू घेऊन जा व पीठ दळून घेऊन या."

रहमाचा नवरा शिमोन भांडे घेऊन गिरणीत गेला आणि गिरणीवाल्याला म्हणाला–"हे घे गहू आणि पीठ दळून दे."

गिरणीचा मालक 'वेडा आहे? असे समजून त्याला म्हणाला–"आज आत्ता दुसरे काम आहे, तू थोडा वेळ झोप. पीठ दळून झाल्यावर मी तुला उठवीन." तेथे कोणी परदेशी झोपलेला होता. शिमोन त्याच्या शेजारी जाऊन झोपला.

शिमोन घोरत पडला असता गिरणीवाल्याने त्याला उठवून त्याची दाढी कात्रीने कापून टाकली व परदेशी टोप त्याच्या डोक्याला घालून त्याच्या हातात पाण्याचे भांडे देत म्हणाला–"तुझे गहू दळून झाले, घेऊन जा पीठ घरी."

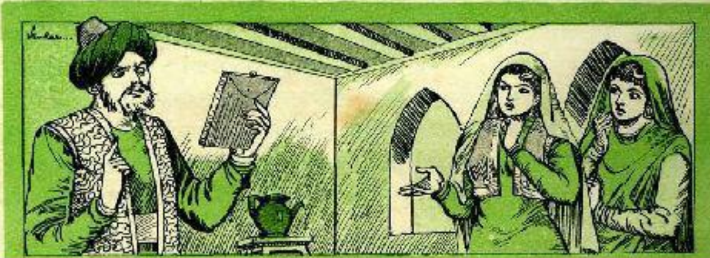
शिमोन घरी आला. त्याचे ते रूप पाहून रहमा व शफीका त्याला ओळखू शकल्या नाहीत. त्यांनी त्याला विचारले–"तू कोण रे बाबा?"

शिमोन म्हणाला–"तुमच्यापैकी कोणत्या तरी एकीचा मी नवरा आहे. दोघीपैकी कोण माझी बायको, हे नाही मला माहीत.

"आम्ही तुला नाही ओळखले." असे सांगून रहमाने त्याच्या हातात एक आरसा दिला.

शिमोनने आरशात आपले तोंड पाहिले व म्हणाला–"त्या गाढव गिरणीवाल्याने मला झोपेतून जागे करून पीठ देण्याऐवजी त्या परदेशाला जागे केले व त्याला पीठ दिले. मला वाटते मी अजून तेथंच घोरत पडलो आहे. मी जातो व त्या गाढवाला सांगतो की गाढवा! मला लवकर उठव." असे सांगून तो निघून गेला.

शफीकाला आता कळले की तिचा नवरा रहमाच्या नवऱ्यापेक्षा कमी वेडा आहे.

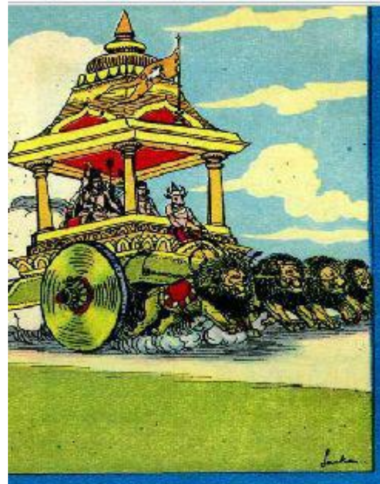
बाणासुराची राजधानी पहात कृष्ण उभा होता तेव्हां त्याच्या जवळ नारद आला व म्हणाला–"पाहिलेस कृष्णा! या नगराचे रक्षण स्वत: शंकरपार्वती करीत आहेत. म्हणून तुला आपल्या प्रयत्नात पूर्ण यश यावे यासाठी सर्व शक्ति सामर्थ्य पणास लावावे लागेल. तुला फार सावध पण राहले पाहिजे."

त्यावर कृष्ण स्मित करून म्हणाला–"नारदा! आपल्या कार्यात स्वत: शंकर विघ्न घालायला आला तरी त्यात वावगे मानण्याचे कारण काय? त्यातही आनंदच आहे. परंतु तुला ही गोष्ट माहीतच आहे की अयशस्वी होऊन माघार घ्यायची संवय आपल्याला नाही."

असे म्हणत श्रीकृष्ण नगराच्या द्वारापर्यंत येऊन पोंचला व त्याने आपला पांचजन्य नांवाचा शंख वाजविला. तो आवाज ऐकताच बाणासुराचे पहिल्यापासून तयार असलेले सैन्य महासागराच्या लाटासारखे श्रीकृष्णावर तुटून पडण्यास पुढे धावले.

कृष्ण, बलराम, प्रद्युम्न व गरुड पुढे सरसावले. घनघोर युद्ध झाले. कित्येक हताहत झाले व जे उरले ते नगरात पळून गेले.

पळून जाणाऱ्या आपल्या सैन्याकडे पाहून बाणासुर म्हणाला–"रक्षकुळात जन्माला येऊन युद्धात कधी पूर्वी माघार घेतली नसतांना तुम्ही आज पळपुट्यासारखे पळू लागला आहां? माझ्या शक्तिसामर्थ्यावर

तुमचा विश्वास नाही असे दिसते आहे माझा मंत्री कुंभांड हा महा प्रतापी वीर आहे. शंकराचे गण माझ्या बाजूला आहेत. मग त्यांच्या समोर आपल्या शत्रूची काय दाद लागणार? थांबा! असे पळू नका. आहां तेथे उभे रहा!" कुंभांडने पण पळणारांना अडवून धीर देण्याचा यत्न करून पाहिला. पण काही उपयोग झाला नाही. राक्षसांचे सैन्य पळत सुटले.

आपल्या भक्ताचा अशा तऱ्हेने जो अपमान झाला तो पाहून शंकराला राग आला. तो युद्धाला तयार झाला. सिंहांच्या रथावर वृषभध्वज फडकत होता. नंदीला सारथी करून षण्मुखाला बरोबर घेऊन आपल्या गणांसह शंकर युद्धास निघाला.

शंकर व कृष्ण यांचे युद्ध सुरू झाले. युद्ध सुरू होताच शंकराने कृष्णावर बाणवृष्टी केली. त्याच्या उत्तरादाखल श्रीकृष्णाने रागाच्या भरात ऐन्द्रास्त्राचा प्रयोग केला. त्यातून सहस्रावधी बाण एकाच वेळी सुटले व त्यांच्या आड शंकराचा रथ झाकला गेला. तेव्हां शंकराने आग्नेयास्त्र सोडले त्यातून आगीचे लोट येऊ लागले व त्यात कृष्णाने सोडलेले सर्व बाण जळू लागले तेव्हां कृष्णाने वरुणास्त्राचा प्रयोग करून ती आग विझविली.

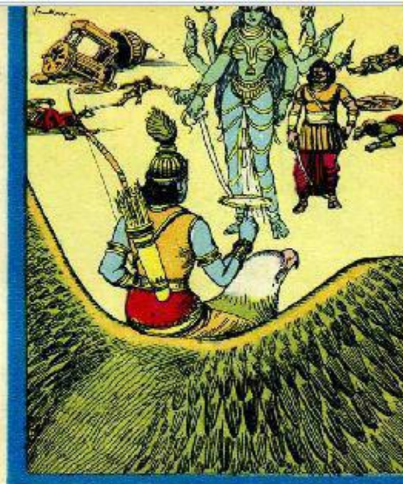
शंकराने द्विगुणित रागाने आणखी पाच सहा अस्त्रे सोडली. कृष्णाने ती अस्त्रे नष्ट करण्यासाठी अनेक नवीन अस्त्रांचा प्रयोग केला व शेवटी मंत्रवून वैष्णवास्त्र सोडले. त्या अस्त्राला निरुपयोगी करण्यासाठी शंकराने फार रागाने प्रलया सारखे आपले पाशुपतास्त्र बाहेर काढले.

शंकराने काढलेले पाशुपतास्त्र कृष्णाने पाहिले. त्याने जृंभकास्त्राचा प्रयोग केला. त्यामुळे शंकर दमला आणि त्याला जांभया येऊ लागल्या. त्याच्या हातातून धनुष्य व बाण सुटून खाली पडले.

त्याच वेळी बाणासुराने रणांगणावर पाऊल टाकले. त्याने शंकराला शुद्धीवर आणण्याचा पुष्कळ प्रयत्न करून पाहिला पण त्याचे सर्व प्रयत्न अयशस्वी ठरले. त्याच वेळी शंकराने पुन्हा आपला पांचजन्य इतक्या जोराने फुंकला की सर्व दिशा दुमदुमल्या.

"ही घटना पाहून शंकराच्या गणांना राग आला. त्यांनी प्रद्युम्नाला चारी बाजूंनी शस्त्रास्त्रांचा घेरा घालून जणु काही बंदी करून सोडले. राक्षसांनी त्यानंतर माया युद्ध सुरू केले. प्रद्युम्नाने संतापून संमोहनास्त्र सोडून सर्वांना गुंगी आल्या सारखे केले व अनेक राक्षसांना ठार केले.

इतक्यात कुमारस्वामी म्हणजे कार्तिकेय याने वडिलांना युद्धविमुख झालेले पाहून स्वत: युद्ध आरंभिले. त्याने कृष्ण बलराम व प्रद्युम्न यांच्याशी युद्ध करून त्यांना जखमी केले व स्वत:पण जखमी झाला. कार्तिकेयाने उग्र रूप धारण केले व कृष्णावर ब्रह्मशिरोनामास्त्राचा प्रयोग केला. तेव्हां कृष्णाने सुदर्शन चक्र सोडून ते अस्त्र भंग केले. त्यानंतर श्री कृष्णाने स्वत: कार्तिकेयावर सुदर्शन चक्र सोडले. ते

कार्तिकेयाला लागणार इतक्यात लंबादेवी नामक एका देवीने येऊन कार्तिकेयाला उचलून नेले.

अशा तऱ्हेने बाणासुराच्या रक्षणार्थ असलले अंगरक्षक एकेक करून निघून गेले. आता त्याला स्वत:च्या शौर्य व प्रतापावर अवलंबून राहून युद्ध करण्याशिवाय गत्यंतर नव्हते. त्याला युद्धाची जी खुमखुमी होती तिला चांगला वाव मिळण्यास संधी मिळाली. तो स्वत: कृष्णाशी युद्ध करण्यास रणांगणावर आला. त्या युद्धात बाणासुराचा रथ, शस्त्रे वगैरेंचा चक्काचूर झाला व त्याच्या छातीला कृष्णाचा तीर लागला.

त्यामुळे बाणासुर बेशुद्ध होऊन जमिनीवर पडला.

त्याच वेळी कृष्णाने सोडलेले सुदर्शनचक्र बाणासुराचा वध करणार इतक्यात शंकर पार्वतीने पाठविलेली लंबादेवी बाणासुराच्या समोर जाऊन उभी राहाली आणि अदृश्यपणे स्वतः पार्वती पण तेथे येऊन जवळच उभी राहली.

तेव्हां कृष्ण त्यांना पाहून म्हणाला– "देवी! तू हा सर्व खटाटोप कशाला करायला आलीस? तू मध्ये उभी राहलीस तर बाणासुर माझ्या हातातून सुटेल किंवा वाचेल असे वाटले काय तुला?"

त्यावर पार्वती प्रकट होऊन म्हणाली– "कृष्णा! तू सर्व प्रकारे योग्य आहेस व तुला अडविणे शक्य नाही हे देखील मी ओळखते. परंतु मी बाणासुराला आपल्या मुलासारखा मानीत आले आहे. म्हणून माझी विनंती मान्य करून त्याला सोडून दे."

ते ऐकून कृष्ण म्हणाला–"हे देवी! याला आपल्या सहस्त्र बाहूंचा गर्व झाल्यासारखा दिसत आहे. याचे फक्त दोन हात राहून देऊन बाकी हात छाटून टाकले तर याचा गर्वभंग होईल आणि तेव्हांच याच्या राक्षसबुद्धीचा नाश होईल. म्हणून तूं मला अडवू नकोस. मी फक्त त्याचे हात छाटून त्याला सोडून देईन."

त्यावर पार्वतीने लंबादेवीस दूर व्हायला सांगितले. पार्वतीबरोबर, लंबादेवी पण अंतर्धान पावली. तेव्हां कृष्णाने आपल्या सुदर्शन चक्राचा प्रयोग करून बाणासुराचे सर्व हात छाटून टाकले फक्त दोन राहू दिले. सुदर्शन चक्र आपले काय करून परत कृष्णाच्या हाती आले.

तरी बाणासुराचे राक्षसत्व नाश पावले नव्हते. तो आपल्या उरलेल्या दोन्ही हातांनी कृष्णावर बाणवृष्टी करू लागला. तेव्हां मात्र कृष्णाला मनस्वी राग आला व

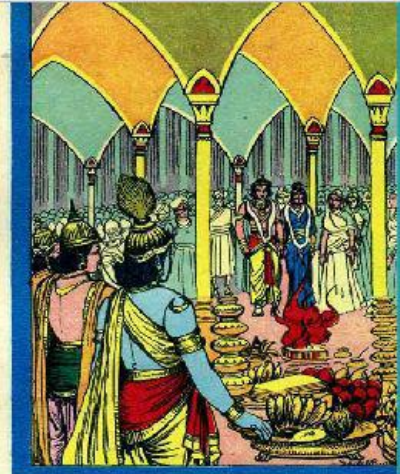
त्याने सुदर्शन चक्र उचलेले. तेव्हां स्वतः शंकर पार्वती सपरिवार प्रकट झाले व म्हणाले–"कृष्णा! याच्या संरक्षणाचा भार आम्ही घेतला आहे. तू याचा वध करून आम्ही दिलेले अभयदान निरुपयोगी ठरवून नकोस. आपले सुदर्शन चक्र आवर."

श्रीकृष्णाने बाणासुराचा वध करण्याचा विचार सोडला. तो शंकराचे स्तोत्र गात गरुडावर बसून अनिरुद्ध होता तेथे आला. नंदीने बाणासुराला शंकराकडे सुखरूप पोचते केले. शंकराने त्याचे सर्व दुःख दूर करून व त्याला नंदीच्या बरोबरीचे स्थान देऊन आपल्या गणात सामील केले.

कृष्ण, बलराम आदिक अनिरुद्ध सर्पबाणांनी जेथे बद्ध होता तेथे येऊन पोचले. गरुडवाहनावर कृष्ण होता. म्हणून गरुडाला पाहताच सर्परूप धारण करून असलेल्या बाणांना त्यांचे प्राकृतिक रूप मिळाले. त्याच वेळी तेथे नारद व चित्ररेखा आले. अनिरुद्धाने कृष्ण बलरामाचे अभिवादन केले व त्यांना भेटला.

नारद कृष्णाकडे पाहून म्हणाला– "आता उशीर कसला? उषा अनिरुद्धांचा विवाह करून टाका. मुहूर्तपण जवळच आहे. बाणासुराचा मंत्री कुंभांड याने

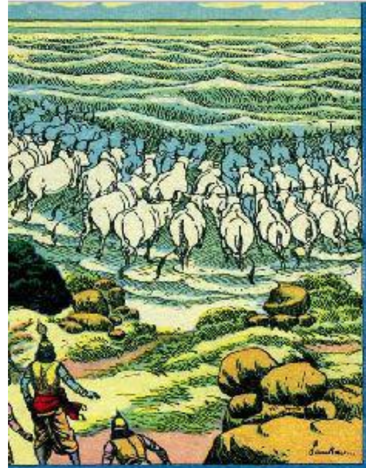

लग्नाची सर्व तयारी करून दिली व कृष्णाला नमस्कार करून म्हणाला–"आपण माझ्यावर अनुग्रह करावा व माझे रक्षण करावे."

तेव्हां कृष्ण त्याला म्हणाला–"तू योग्य आज्ञाधारक मंत्री आहेस, हे मला माहीत आहे. आता हे बाणासुराचे सर्व राज्य तुझे. तू याचा उपयोग कर."

त्यानंतर उषा अनिरुद्धांचा थाटामाटाने लग्नसोहळा झाला. कृष्णाने वरवधूला शंकरपार्वतीकडे नेऊन दोघांना नमस्कार करायला सांगितले. त्या आदि दंपतीने या नव दंपतीस आशीर्वाद दिला. पार्वतीने

अनिरुद्धाला वाहन म्हणून बाणासुराचे मयूरवाहन दिले. श्रीकृष्ण निघाला तेव्हां कुंभांड म्हणाला–"बाणासुराच्या गाईंचे कळप वरुणाकडे आहेत. त्यांचे दूध प्याल्याने आयुरारोग्य वाढते. त्या गायी आपण स्वाधीन करून घ्याव्या.

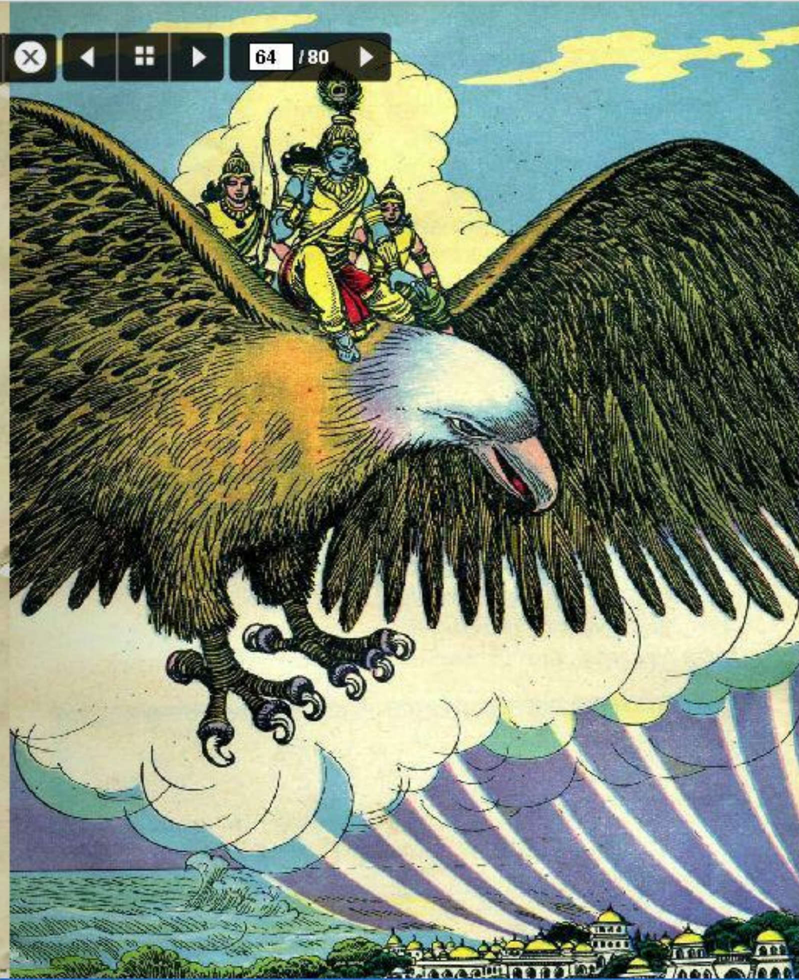
ते कळल्यावर कृष्ण आनंदाने आपल्या बरोबर बलरामदादाला व मुलाला घेऊन गरुडावर बसून निघाला. पश्चिमेकडील समुद्राच्या काठी येऊन त्यांनी मैदानांत चरत असलेल्या लक्षावधी गायी पाहल्या. गाईंना वश करून घेण्याचे कौशल्य त्याला लहानपणापासूनच अवगत होते. म्हणून जमिनीवर उतरल्यावर तो गाईंच्या जवळ पोचला. पण त्यांनी त्याच्याकडे पाहिले देखील नाही व समुद्रात प्रवेश केला आणि अदृश्य झाल्या.

कृष्ण निराश होऊन गरुडाला म्हणाला– "माझा प्रयत्न फुकट गेला. आतां काय करावे ?"

"करायचे काय ? वरुणाशी युद्ध हा एकच एक उपाय आहे." गरुड म्हणाला.

गरुडाने आपले पंख फडफडविले. तेव्हां समुद्राचे पाणी मागे सरकले आणि समुद्राच्या तळाशी असलेला नागलोक दिसू लागला. श्रीकृष्णाने वरुणाच्या महालावर हल्ला केला–"दुसऱ्या क्षणाला वरुणाचे सैनिक शंख वाजवीत रथांत बसून कृष्णावर चालून आले. कृष्णाने त्यांच्याशी युद्ध केले. त्याच्या मदतीला बलराम व प्रद्युम्न होतेच: गरुडाने पण त्यांना मदत केली. वरुणाचे सैन्य पळून गेले.

"कृष्णाचे एवढे साहस ?" असे म्हणत वरुण रागाने कृष्णाशी युद्ध करण्यास स्वत: आला. त्या युद्धात कृष्णाने वैष्णवास्त्राचा प्रयोग केला. तेव्हां वरुणाचा गर्वपरिहार झाला व तो हात जोडून कृष्णासमोर येऊन उभा राहला. तेव्हां कृष्ण म्हणाला–"माझ्या

जवळ शरण मागण्यात काय अर्थ आहे ? प्रथम बाणसुराच्या सर्व गाई माझ्या स्वाधीन कर."

"आपण तेवढ्या गाईच मागू नये. मी बाणासुराला वचन दिले होते की मी प्राण द्यावा लागला तरी तो देऊन तुझ्या गाईंचे रक्षण करीन. कोणाला त्या गाई घेऊन जाऊ देणार नही. मी जे सांगतो ते सर्व अक्षर अक्षर सत्य आहे. आता आपल्याला वाटेल तशी आज्ञा करावी." वरुणाने वरीलप्रमाणे उत्तर दिले.

श्री कृष्णाने सर्व गाई तेथेच सोडल्या व आपले अस्त्र परत घेतले. वरुणाने श्री कृष्ण व इतर यादव नायकांचा उचित सत्कार करून त्यांना निरोप दिला.

वरुणाकडून निरोप घेऊन कृष्ण, बलराम प्रद्युम्न, अनिरुद्ध आदिक गरुड वाहनावर बसून द्वारकेला आले व आपल्या आगमनाची सूचना म्हणून पांचजन्य वाजविला. तो आवाज ऐकून यादव प्रमुख श्री कृष्णाच्या स्वागतासाठी सामोरे आले. श्रीष्कृण त्यांच्या आधी गरुडवाहनावरून उतरुन नगरा बाहेरच्या एक उद्यानात विश्रांती घेण्यासाठी थांबला. त्याच्या बरोबर इंद्र आदिक देवपण होते. यादव त्यांना रथांत बसवून वाजत गाजत घेऊन द्वारकेत आले. कृष्णाच्या स्वागतासाठी प्रजा रस्त्याच्या दोन्ही बाजूला येऊन उभी राहली.

कृष्णाने बाणासुराचा पराभव करून जो पराक्रम गाजवला त्याचे वर्णन नगरवासी परस्परांशी करू लागले. त्यांत मुख्यत्वेकरून कृष्णाने शोणा पुराच्या रक्षणार्थ जे अग्नी होते त्यांवर कसा विजय मिळविला, पार्वतीच्या प्रार्थनेवरून बाणासुराचे हात छाटून त्याला कसे जिवंत सोडले याचे वर्णन जास्त होते. ते ऐकून कृष्णाला अर्थातच आनंद झाला.

कृष्णाने आपल्या महालात व उषा अनिरुद्धांनी आपल्या महालात प्रवेश केला.

अरण्यपुराण

[३०]

मौवली पळू लागल्याबरोबर कुत्री त्याला धरायला त्याच्या पाठी मागून धावली. मौवली खूप जोराने पळत होता. मधमाशांची पोळी जवळ येताच त्याने पुढे काय करायचे ते आधीपासूनच मनाशी ठरविले होते. ती गोष्ट म्हणजे काबाने व त्याने जे ठरविले होते तेच.

मधमाशा त्या संध्याकाळच्या अंधुक उजेडात झोपू लागल्या होत्या. कारण सूर्यास्तानंतर मध गोळा करण्याचे काम संपलेले होते. मौवली पोळ्यांजवळ पोचला तेव्हां त्याला त्यांच्या पंखांचा गोड बारीक आवाज ऐकू आला. तेव्हां तो जास्तच जोराने धावू लागला. पळत असता त्याने पहिल्यापासून जमावून ठेवलेले दगड पायाने ढकलले. तो बारीक आवाज मोठा होऊ लागला व थोड्याच वेळात भयंकर वाटू लागला. काळ्या ढगासारख्या मधमाशा आकाशात पसरल्या. समोर दिसेल त्याला चावून ठार करण्याचा जणु काही त्यांनी चंग बांधला होता. खाली वेणगंगा पसरलेली होती. नदीत काबाचा फण झळकत होता.

मौवलीने विचार करण्यात जास्त वेळ न दवडता काबाच्या सल्ल्याप्रमाणे पाण्यात उडी मारली. शेपटी कापल्याने खवळलेला कुत्र्यांचा नायक मौवलीला चावण्यासाठी पुढे धावत आला होता. पण त्याचे सर्व प्रयत्न फुकट गेले. मौवलीला त्याचा बेत योजल्याप्रमाणे पार पडल्याबद्दल आनंद झाला. त्याला एक मधमाशी देखील चावली नाही. त्याने रानटी लसूण आपल्या अंगाला चोळली होती. त्याचा पण फायदा झाला.

शेवटचें मलपृष्ठ

मौवली पाण्यात तरंगू लागला तेव्हां काबा त्याला वांचवायला तेथे तयार होताच. कड्याच्या टोकाला कुत्री. मध माशांच्या पोळ्यासारखीच दुरून भासत होती.

कुत्री पाण्यापर्यंत पोचली तोपर्यंत मधमाशा वर वर उडत होत्या. ती जवळ येताच मधमाशांची धाड कुत्र्यांवर पडली. एका मागून एक कुत्र्यांची प्रेते पाण्यात पडू लागली. खवळलेल्या मधमाशांचा आवाज मौवलीला ऐकू येत होता. काही कुत्री पाण्यात पडली तर काही खाचा खळग्यात पडली. मधमाशांना चावायला चांगलीच संधी मिळाली.

ते सर्व दृश्य मौवली व काबा पहात होते. थोड्या वेळाने काबा म्हणाला– "आपले काम फत्ते झाले. मधमाशा खूप खवळल्या आहेत आता येथे थांबणें आपल्या जिवाला पण धोक्याचे आहे. चल येथून पाय काढू."

मौवली शक्य तोवर पाण्यातच बुडी मारून पोहोत होता. तो निश्चित पणे पोहोत आहे हे ओळखून काबाने त्याला आणखी एका गोष्टीबद्दल सावध केले. म्हणाला–"खबरदार! लक्षात असू दे, पाण्यात जी कुत्री पडली आहेत ती सर्वच मेलेली नाहीत."

"हा खंजीर मी शोभेसाठी ठेवला आहे का रे?" मौवली उत्तरादाखल म्हणाला. मौवलीला हे पाहून आश्चर्य वाटत होते मधमाशा की पाण्याच्या धारेबरोबर उडत येत होत्या.

कुत्र्यांच्या झुंडीतली अर्धी अधिक कुत्री मधमाशांची धाड येताच घाबरून इकडे तिकडे पळू लागली व पाण्यात पडली. मौवलीने त्यांची काढलेली खोड ती विसरली नव्हती. ती जवळ येताच मौवली खंजिराने त्यांना मोक्ष देई. काहींचा जीव मध माशांनी घेतला.

शांतिडोहा जवळ पोचेतो सियोनी लांडग्यांचा आवाज ऐकू येऊ लागला. कुत्री आपल्या नायकाला विचारीत होती, "पाण्यातून काठावर जाऊ या का?" मधमाशा परत फिरू लागल्या होत्या."

"आता मी सुद्धा परत जातो. लांडग्यांशी माझं काय नातं? मला माझं पोट सुद्धा भरायचं आहे." काबा म्हणाला व तो निघून गेला. कुत्री पाण्यांत गारठून गेली होती. त्यांचा उत्साहपण गारठला होता. तरी ती लंगडत फरपटत बाहेर येत होती. एकू आपल्या लांगड्या पायाने लंगडत चालत बाहेरच उभा होता.

"या खेपेच्या शिकारीचा खेळ गमतीचा नाही." एक कुत्रे धापा टाकीत म्हणाले.

"कां छान आहे." असे म्हणत मौवलीने त्या कुत्र्याची मुंडी धरली आणि सुरा त्याच्या छातीत भोसकला.

"तूच नाही का माणसाचे पिल्लू!" एकूने ओरडून विचारले.

"त्या मरगळलेल्या कुत्र्यांना विचार रे एकू! त्यांच्या नायकाचे शेपूट छाटून टाकले व तुझ्या साठी मेजवानी वाढून ठेवली आहे." मौवली म्हणाला.

"छान, छान!" एकू म्हणाला.

लांडग्यांची टोळी जवळ जवळ येऊ लागली. नदीचा प्रवाह जेथे एका वळणावर वळत होता तेथे ओली चिप्प गारठलेली मरगळलेली कुत्री किनाऱ्यावर येऊ लागली. तीच नेमकी त्यांची चूक झाली. त्यांना लोळवायला फक्त अर्ध्या मैलावरच लांडग्यांची टोळी वाट पहात होती. एकू पहातच होता, नायकाने संकेत करताच लांडगे किनाऱ्याकडे धावले. भयंकर युद्ध सुरू झाले. कुत्र्यांची संख्या लांडग्यांच्या दहापट होती. पण लांडगे जिवावर उदार होऊन लढत होते. त्यांच्यात पोरं होती व लांडगिणी पण होत्या.

पाण्यातून बाहेर येणाऱ्या कुत्र्यांचा कंठ चिरून लांडग्यांनी एकेकाला ठार करायला सुरवात केली. तरी काही कुत्री बाहेर आली. त्यांनी लांडग्यांच्या पोटाचे लचके तोडायला सुरवात केली. पाण्याच्या बाहेर आलेल्या कुत्र्यांचे बळ वाढत आहे हे पाहाल्यावर दूर गंमत पहात उभे असलेले मौवलीचे चौघे मोठे भाऊ त्या कुत्र्यांवर तुटून पडले. त्यांच्यावर हल्ला करणाऱ्या कुत्र्यांना मौवलीने आपल्या खंजिराने मोक्ष दिला. म्हातारा एकू व नवीन नायक फावो दोघांनी फार मोठे शौर्य दाखविले. कुत्र्यांचा नायक इतर लांडग्यांच्या हातातून आपला बचाव करीत शेवटी एकूच्या हाती सापडला. मौवली त्याच्या मदतीला धावला तेव्हां एकू म्हणाला–"हो मागे, हा माझा वांटा."

शूर एकूने कुत्र्यांच्या नायकाला ठार करून धरातीर्थी आपला देह ठेवला. एकू मरताच मौवलीने लांडग्यांना प्रोत्साहनार्थ आरोळी ठोकली एका कुत्र्याला देखील जिवंत सोडू नका."

मरते वेळी मौवली जवळ होता. एकूने प्राण सोडण्यापूर्वी मौवलीला म्हटले– "मी तुला नव्हते का सांगितले, ही माझ्या आयुष्यातली शेवटची लढाई आहे. आज तू नसतास तर आमच्या पैकी एकदेखील जिवंत राहला नसता. आता तू आपल्या लोकात परत जा. सर्व ऋण फिटले."

मौवलीने प्रेमाने एकूला पोटाशी घट्ट आवळून धरले. कधी काळी एकूच त्या टोळीचा नायक होता. आता त्याचे ते शेवटचे करुण क्रंदान नदीच्या पडलीकडे पण ऐकू येत होते.

"शिकार झाली पाहिजे!" असे म्हणत एकूने एक किंकाळी फोडून शेवटची उडी मारली. जीवन ज्योत विझली. त्याचा प्राणपक्षी उडाला. त्या रात्री जी लढाई झाली त्यात एक कुत्रे देखील जिवंत सुटले नाही.

८४. प्राचीन अलेप्पो कोट

सिरियांतला हा एक दुर्भेद्य डोंगरी किल्ला म्हणून प्रसिद्ध होता. मुसलमान व ख्रिश्चन मतावलंबियांमध्ये झालेल्या युद्धात ख्रिश्चन सैन्याने या किल्ल्याला वेढा दिला होता. पण तो जिंकणे त्यांना अशक्य झाले. हिट्टैटांच्या काळापासून इजिप्टच्या फारावो काळापासून सुद्धा हा किल्ला जिंकण्यासाठी कित्येक कट, युद्धे व रक्तपात झाला. कित्येकदा प्लेग व भूकंप झाले. याचा इतिहास चार हंजार वर्षे जुना आहे. याच्यात प्रवेश करण्यास सर्व मार्ग भूगर्भातूनच आहेत.

